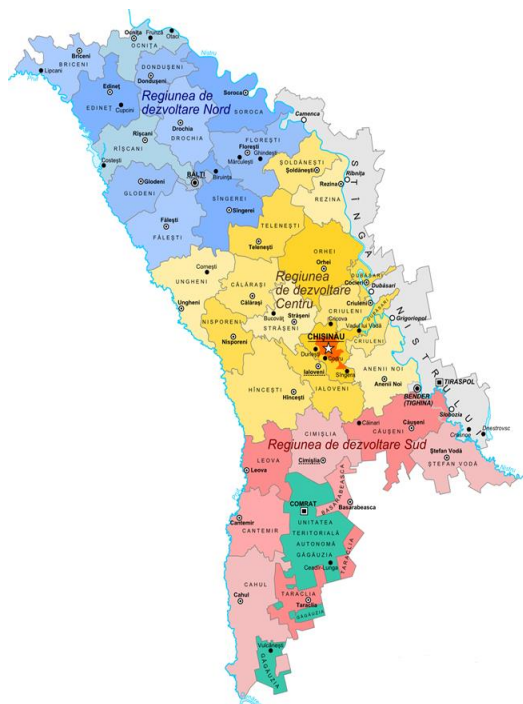

Ministerul Dezvoltării Regionale și Construcțiilor
Agenția de Dezvoltare Regională Centru

PROIECT

**STRATEGIA DE DEZVOLTARE
REGIONALĂ CENTRU
2016 - 2020**

„PENTRU O REGIUNE COMPETITIVĂ”

IALOVENI 2016

CUPRINS:

ACRONIME:	2
INTRODUCERE	3
I. PROGRESUL IMPLEMENTĂRII STRATEGIEI DE DEZVOLTARE REGIONALĂ CENTRU ÎN ANII 2010 - 2015	5
II. PROFILUL SOCIO-ECONOMIC AL REGIUNII	8
2.1 Geografie și topografie	8
2.2 Caracteristici spațiale și instituționale	10
2.3 Dezvoltare socială	12
2.4 Economia regiunii și mediul de afaceri	17
III. ANALIZA SWOT	25
3.1 Avantaje comparative, provocări și riscuri posibile	27
IV. OBIECTIVUL GENERAL ȘI OBIECTIVELE SPECIFICE	32
4.1 Obiectivul specific 1: Îmbunătățirea accesului la servicii și utilități publice de calitate	33
4.2 Obiectivul specific 2: Valorificarea potențialului economic și creșterea competitivității regionale	35
4.3 Obiectivul specific 3: Consolidarea unei bune guvernance regionale	37
V. IMPLEMENTAREA ȘI MONITORIZAREA STRATEGIEI	39
5.1 Etape de implementare	39
5.2 Monitorizare și evaluare	39
5.3 Surse de finanțare existente	40
PLAN DE ACȚIUNI de implementare a Strategiei de dezvoltare regională Centru pentru anii 2016-2020	42

ACRONIME:

ADR	Agenția de Dezvoltare Regională
APL	Administrația Publică Locală
CRD	Consiliul Regional pentru Dezvoltare
CNCDR	Consiliul Național de Coordonare a Dezvoltării Regionale
CIC	Cooperare intercomunitară
DUP	Documentul Unic de Program
FNDR	Fondul Național de Dezvoltare Regională
FEN	Fondul Ecologic Național
GIZ	Agenția Germaniei pentru Dezvoltare Internațională
IMM	Întreprinderi Mici și Mijlocii
ME	Ministerul Economiei
MM	Ministerul Mediului
PIB	Produs Intern Brut
POR	Plan Operațional Regional
PRS	Program Regional Sectorial
RD	Regiunea de Dezvoltare
SDR	Strategia de Dezvoltare Regională
SNDR	Strategia Națională de Dezvoltare Regională
UE	Uniunea Europeană
ZEL	Zonă Economică Liberă

INTRODUCERE

- **Dezvoltarea regională și scopul strategiei**

Dezvoltarea regională reprezintă efortul pe care îl fac autoritățile publice în cooperare cu diverși actori din sectorul privat (mediul de afaceri), sectorul asociativ etc. pentru a crea condițiile necesare de dezvoltare prin sprijinirea activităților economice și sociale în regiune.

Dezvoltarea regională durabilă este un imperativ asumat de Guvernul Republicii Moldova, care și-a confirmat angajamentul ferm pentru distribuirea echitabilă a șanselor de dezvoltare pe întreg teritoriul țării. Acest lucru este confirmat atât la nivel legislativ cât și la nivelul planificării strategice. Succesul implementării politicilor regionale va impulsiona și accelera dezvoltarea regiunilor, scopul final fiind îmbunătățirea calității vieții cetățenilor, indiferent unde locuiesc aceștia pe teritoriul Republicii Moldova.

Stabilirea în spațiul de politici publice a unor noi concepte și paradigme de dezvoltare – coeziune incluzivă, planificare spațială integrată, procese intersectoriale de luare a deciziilor, precum și necesitatea de a îmbunătăți coerența intervențiilor/programelor la nivel regional a determinat nevoia de a revizui obiectivele de dezvoltare și a stabili noi direcții strategice de intervenție.

Scopul strategiei de dezvoltare regională este de a asigura un cadru eficient de planificare pentru a determina direcțiile și ritmul de dezvoltare, de a eficientiza activitatea autorităților în gestionarea problemelor regionale, în utilizarea resurselor financiare, de a promova regiunea și de a atrage fonduri externe pentru a implementa proiectele investiționale planificate.

- **Contextul strategic**

SDR Centru a fost elaborată ținând cont de prevederile legislației naționale în vigoare și anume: Legea nr. 166 din 11 iulie 2012 cu privire la aprobarea Strategiei Naționale de Dezvoltare a Republicii Moldova 2012 -2020; Legea nr. 438-XVI din 28 decembrie 2006 privind dezvoltarea regională în Republica Moldova; Legea nr. 68 din 5 aprilie 2012 cu privire la aprobarea Strategiei Naționale de Descentralizare, strategiilor naționale sectoriale și alte acte normative. De asemenea, în elaborarea strategiei s-a ținut cont de prevederile proiectului SNDR 2016-2020 și s-au corelat obiectivele regionale cu cele naționale.

În contextul elaborării documentului de planificare menționat, și pentru a asigura corelarea externă cu alte documente de planificare-programare, au fost analizate și strategiile existente la nivel regional, interregional (SDR Nord și SDR Sud) și național, care sînt în curs de elaborare sau finalizate.

Conform prevederilor legale, Strategia de Dezvoltare Regională (în continuare SDR) pentru anii 2016-2020 este principalul document de planificare a dezvoltării echilibrate și durabile a Regiunii de Dezvoltare Centru pe un termen mediu (5 ani) care reflectă necesitățile, obiectivele și direcțiile de dezvoltare.

SDR Centru pentru perioada 2016 – 2020 este fundamentată prin analiza socio-economică regională, analiza SWOT a dezvoltării regiunii și are la bază necesitățile și prioritățile de dezvoltare locală. Strategia se axează pe nevoile majore ale regiunii și tinde spre valorificarea potențialului său de dezvoltare.

Prin conținutul său, prezentul document reprezintă o continuare logică a SDR Centru pentru anii 2010-2016 și este corelat cu obiectivele strategice ale Strategiei Naționale de Dezvoltare Regională pentru anii 2016 – 2020.

Obiectivul general al strategiei vizează „Dezvoltarea echilibrată a localităților prin stimularea competitivității economice și asigurarea accesului populației la servicii și utilități publice calitative”.

Obiectivele specifice se referă la:

1. Îmbunătățirea accesului la servicii și utilități publice de calitate;
2. Valorificarea potențialului economic și creșterea competitivității regionale;
3. Consolidarea unei bune guvernante regionale.

- **Procesul participativ**

La nivelul regiunii centru, elaborarea SDR 2016-2020 s-a realizat printr-un proces participativ, urmînd metodologia de planificare. Prin Decizia CRD Centru nr. 01-04 din 12 februarie 2014 a fost aprobat Planul de acțiuni privind Elaborarea SDR 2016-2020 și Regulamentul de organizare și funcționare a Comitetului pentru Planificare Strategică. În baza documentelor aprobate, a fost constituit Comitetul pentru Planificare Strategică (CPS), curol consultativ, reprezentînd cadrul larg partenerial al dezvoltării regionale pentru elaborarea și avizarea SDR Centru 2016-2020. CPS are în componența sa, ca membri titulari sau supleanți, reprezentanți ai MDRC, ai ADR Centru, ai Consiliilor raionale, societății civile și mediului academic cu activitate relevantă la nivel regional în diverse domenii specifice.

Pe parcursul activității sale, CPS a fost convocat în ședințe pentru a discuta progresul realizat în elaborarea documentului și a agree/corela obiectivele naționale cu cele regionale, dar și pentru a identifica măsuri de intervenție specifice pentru RD Centru.

În contextul elaborării analizei socio-economice a regiunii, specialiștii ADR Centru au fost consultați de către instituțiile publice centrale, producătoare de indicatori statistici, dar și de experți independenți naționali și internaționali, antrenați cu suportul proiectului "Modernizarea Serviciilor Publice Locale" (MSPL), implementat de Agenția de Cooperare Internațională a Germaniei și a proiectului "Îmbunătățirea Statisticii Regionale în Republica Moldova", implementat în comun cu Biroul Național de Statistică.

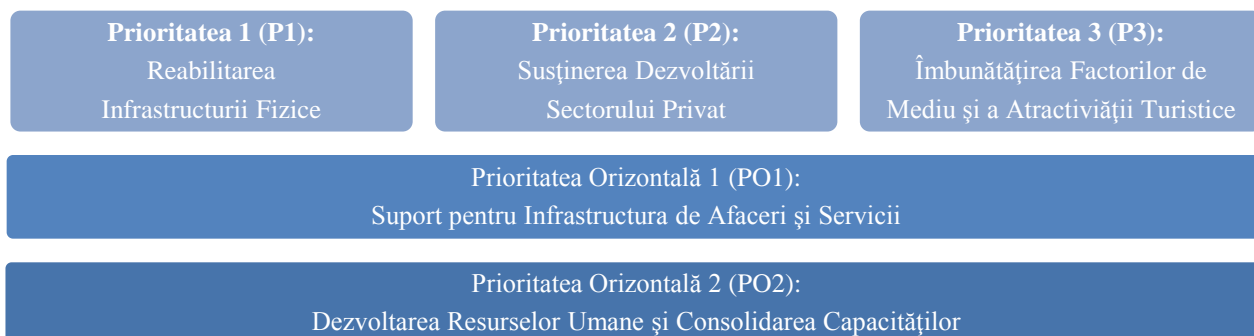
Pentru asigurarea unui proces transparent și a implica în consultări autoritățile competente naționale, regionale, locale, organizațiile societății civile și parteneri economici și sociali, a fost inițiat procesul de comunicare la distanță. În acest context, site-ul ADR Centru a fost completat cu compartimentul Programare 2020, care poate fi accesat de persoanele interesate.

I. PROGRESUL IMPLEMENTĂRII STRATEGIEI DE DEZVOLTARE REGIONALĂ CENTRU ÎN ANII 2010 - 2015

- **Cadrul strategic**

SDR Centru pentru anii 2010 – 2016 reprezintă principalul document de planificare la nivel regional care stabilește prioritățile și măsurile de intervenție corelate cu prioritățile SNDR.

Figura 1. Prioritățile de dezvoltare regională pentru anii 2010 - 2016

Implementarea strategiei se realizează în baza Planurilor Operaționale Regionale, care reprezintă un document de programare la nivel regional prevăzut pentru o perioadă de 3 ani. POR asigură platforma de implementare a Strategiei prin ciclul de programe, proiecte și activități prioritare pe termen mediu prin mobilizarea capacităților actorilor regionali și ai grupurilor de interes, încurajând angajamentul lor de a contribui la dezvoltarea regională și locală prin soluționarea problemelor și utilizarea durabilă a resurselor.

POR implementează elemente importante ale SDR Centru 2010-2016 și SNDR, principalul obiectiv constituindu-l dezvoltarea echilibrată a regiunii, prin valorificarea potențialului regional și local de dezvoltare, îmbunătățirea condițiilor infrastructurale și ale mediului de afaceri, modernizarea serviciilor publice.

Planurile au fost elaborate în rezultatul elaborării, evaluării și aprobării proiectelor de dezvoltare regională identificate în cadrul Apelurilor de Propuneri de Proiecte din 2010 și, respectiv, 2012. Acestea au fost organizate în conformitate cu cerințele Manualului operațional privind modul de utilizare a mijloacelor Fondului Național pentru Dezvoltare Regională (în continuare FNDR). Proiectele de dezvoltare regională și activitățile prioritare incluse în planurile operaționale regionale au fost finanțate din mijloacele FNDR, ale partenerilor de dezvoltare și cu contribuția autorităților publice locale.

În rezultatul primului apel de propuneri de proiecte organizat în anul 2010 au fost colectate 67 de propuneri de proiecte, dintre care CRD Centru a aprobat includerea în POR a 62 de proiecte, grupate în 8 programe.

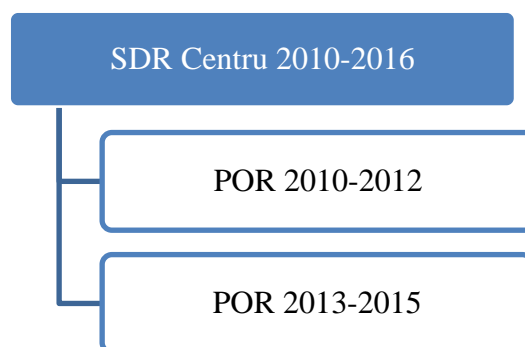
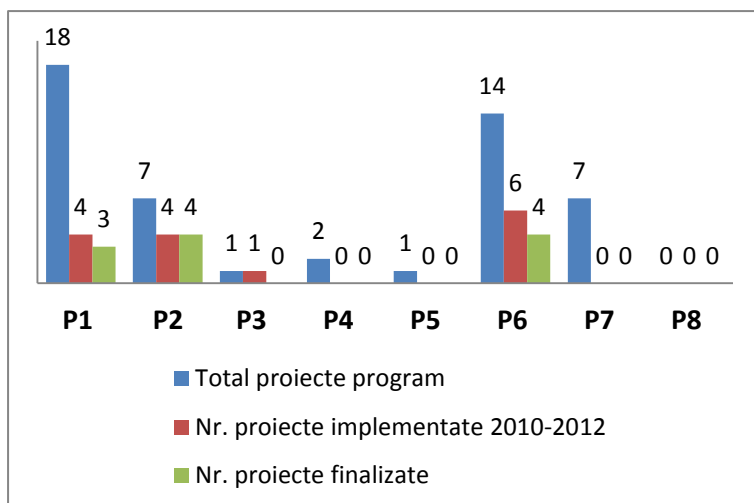

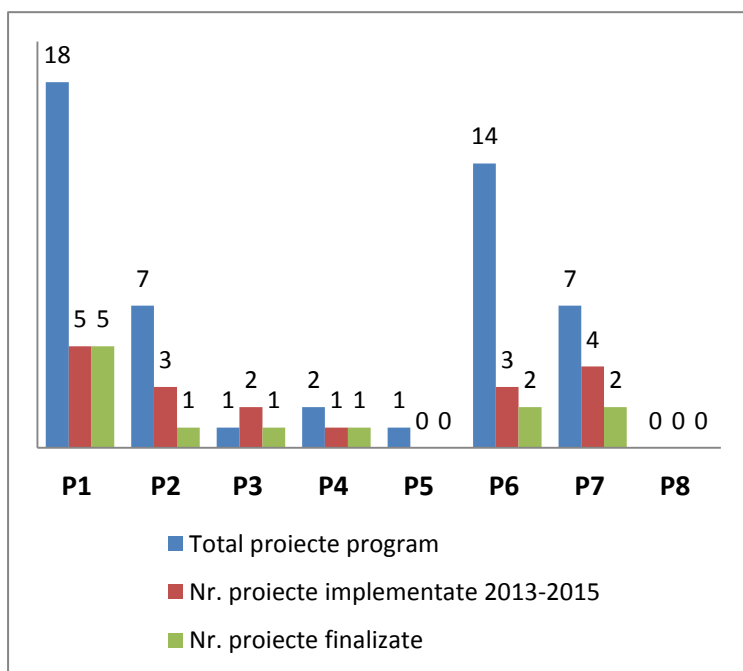
Figura 2. POR 2010 – 2012 Repartizarea proiectelor conform programelor de dezvoltare

Programul 1 Dezvoltarea și modernizarea sistemelor de apă și canalizare
Programul 2 Modernizarea și amenajarea drumurilor regionale și locale
Programul 3 Eficiența energetică și energii regenerabile
Programul 4 Dezvoltarea resurselor umane
Programul 5 Dezvoltarea IMM și a infrastructurii de afaceri
Programul 6 Protecția mediului ambiant și prevenirea calamităților naturale
Programul 7 Îmbunătățirea atractivității turistice
Programul 8 Activități prioritare pentru implementarea SDR

POR pentru anii 2013-2015 conține 50 de proiecte de dezvoltare regională, beneficiarii cărora sunt autoritățile publice locale de nivelul I și II din RDC, iar în anumite situații și instituții publice subordonate autorităților publice centrale. Proiectele au fost grupate în 8 programe.

Figura 3. POR 2013 – 2015 Repartizarea proiectelor conform programelor de dezvoltare

Programul 1 Modernizarea și dezvoltarea traseelor de acces, infrastructurii rutiere și a conexiunilor internaționale
Programul 2 Reabilitarea și construcția rețelilor de apă, canalizare și a stațiilor de tratare a apei
Programul 3 Creșterea eficienței energetice în clădirile publice și facilități publice
Programul 4 Îmbunătățirea mediului de afaceri și stimularea IMM-urilor și a întreprinderilor începătoare din industria prelucrătoare
Programul 5 Dezvoltarea sectorului logistic și a legăturilor funcționale cu capitala
Programul 6 Dezvoltarea sistemelor integrate de management pentru prelucrarea deșeurilor solide, precum și crearea poligoanelor moderne de depozitare a deșeurilor nereciclabile
Programul 7 Dezvoltarea infrastructurii de turism, servicii și marketing
Programul 8 Dezvoltarea resurselor umane și consolidarea capacităților

Pornind de la conceptul de dezvoltare teritorializată, care stă la baza politicilor de dezvoltare regională în UE, ADR Centru, cu suportul proiectului "Modernizarea Serviciilor Publice Locale" (MSPL) și cu implicarea Grupurilor de Lucru Regionale Sectoriale (GLRS), a elaborat patru Programe Regionale Sectoriale (PRS) în următoarele domenii prioritare - Managementul Deșeurilor Solide (MDS), Eficiența Energetică în clădirile publice (EE), Aprovizionare cu Apă și Canalizare (AAC) și Drumuri Regionale și Locale (DRL).

Grupurile de Lucru Regionale Sectoriale au asigurat un proces participativ de planificare și programare sectorială, fiind constituite din reprezentanții APL, ai societății civile și ai întreprinderilor prestatoare de servicii publice în domeniile menționate mai sus.

Programele Regionale Sectoriale reprezintă un instrument operațional în planificarea regională, cu menirea de a spori capacitatea APL în elaborarea proiectelor regionale durabile și de a crea condiții pentru dezvoltarea fluxului de proiecte în domeniile care încorporează necesitățile regiunii de dezvoltare a sectoarelor respective. Astfel, aceste programe au constituit o bază solidă pentru elaborarea noii Strategii de Dezvoltare Regională pentru perioada 2016-2020.

- **Rezultatele implementării strategiei**

Ca urmare a implementării proiectelor de dezvoltare regională în perioada 2010-2015 au fost obținute mai multe rezultate:

În domeniul planificării strategice și programării, cu asistența tehnică a ADR Centru, au fost elaborate Strategiile de Dezvoltare Socio-Economică a raioanelor Nisporeni și Anenii Noi, iar cu suportul Proiectului MSPL au fost elaborate cele patru PRS menționate mai sus.

În domeniul implementării proiectelor de dezvoltare regională:

- aprovizionare cu apă potabilă și servicii de canalizare au fost construite:
  - 64,89 km rețele de apeduct;
  - 15,45 km rețele de canalizare;
  - 1 stație de tratare;
  - 1 stație de epurare;
  - 13 rezervoare de apă;
  - 8407 conexiuni la rețele.
- infrastructura drumurilor:
  - 20,13 km de drumuri regionale renovate (asfalt);
  - 7,65 km drumuri regionale renovate (varianta albă);
  - 2 poduri construite;
  - 30 localități beneficiare de drum.
- gestionarea deșeurilor menajere solide:
  - 801 platforme construite;
  - 7 (4 temporare) poligoane pentru depozitarea DMS;
  - 3895 containere procurate;
  - 878 urne stradale procurate;
  - 12 autospeciale procurate;
  - 15 unități tehnică grea (tractoare, gredere, buldozere, excavator etc) procurate.
- sporirea atractivității turistice:
  - 5 Clădiri istorico-arhitecturale renovate și amenajate (muzee);
  - 3 Parcuri amenajate, zone verzi create;
  - 5 indicatoare (întrări) în localități construite.
- Susținerea businessului:
  - Casă de ambalare cu o suprafață de 2880 m2 construită;
  - 40 persoane angajate;
  - 150 fermieri cu acces îmbunătățit la serviciile de ambalare a fructelor și strugurilor de masă.

În domeniul promovării potențialului de dezvoltare al regiunii:

- Elaborate Profiluri investiționale ale RD Centru;
- Organizate Forumuri regionale și internaționale de investiții, economice și de inovare;

- Elaborate o serie de broșuri -”Proiecte investiționale în Regiunea de Dezvoltare Centru”, ”Regiunea de Dezvoltare Centru”, ”Cum să elaborăm un proiect de succes”, „Dezvoltarea durabilă a Regiunii de Dezvoltare Centru: factorii de mediu și contribuții”, etc.

II. PROFILUL SOCIO-ECONOMIC AL REGIUNII

2.1 Geografie și topografie

Așezarea geografică. Regiunea de Dezvoltare Centru este regiunea cea mai mare, avînd o suprafață de 10 636 km², sau 31% din suprafața totală a țării.

Municipiul Chișinău, localizat în centrul regiunii, constituie, prin infrastructura socială și instituțională un avantaj. Această proximitate oferă multiple oportunități populației din RDC de a avea acces la o piață de desfacere dezvoltată și la o diversitate de servicii publice.

În partea de vest a regiunii, vecinătatea cu România oferă posibilitatea unei relații de cooperare cu țările membre ale UE, dar și posibilități de cooperare economică și administrativă.

La est, RDC are hotar cu Regiunea de Dezvoltare Transnistria, o regiune de conflict latent care generează anumite dificultăți de dezvoltare socială și economică în această zonă.

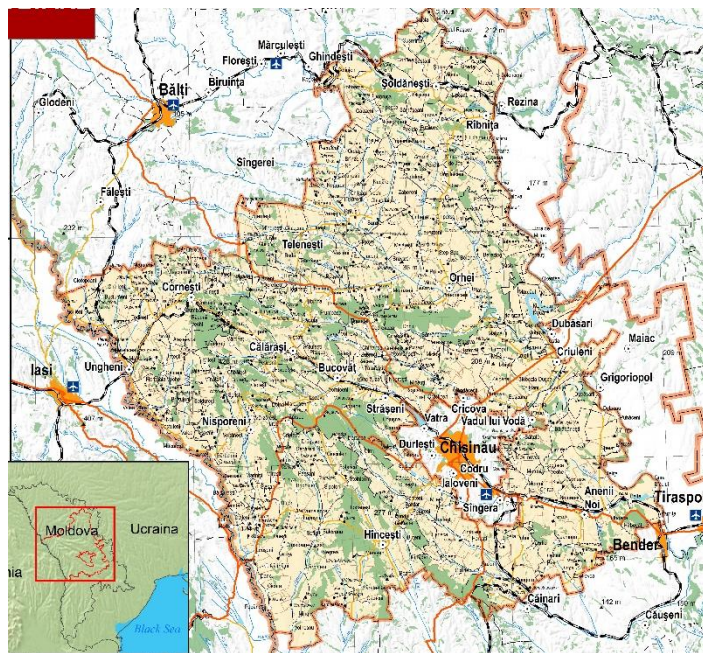
Clima. Poziția geografică în sud-estul Europei condiționează în RDC perioade îndelungate cu zile însorite. În lunile de vară (iulie-august), acestea constituie 260-300 ore, în cele de iarnă – cca 50-75 ore.

Durata timpului însorit și înălțimea soarelui deasupra orizontului, determină cantitatea de radiație solară ce ajunge la suprafața terestră a regiunii. În perioada aprilie-septembrie, sumele lunare a radiației directe depășesc valoarea de 220 mj/m², iar valorile maxime a radiației directe se înregistrează în lunile de vară (iunie-iulie) și constituie 380 mj/m². Indicii numerici a radiației globale în partea centrală a regiunii înregistrează cca 4500 mj/m².

Abundența zilelor cu soare oferă o perspectivă benefică de dezvoltare a surselor alternative de energie în regiune, în special a energiei solare, cu oportunități de reducere a cantității surselor tradiționale și a mijloacelor financiare alocate pentru acestea.

Resursele solului. Solurile din RDC au o bonitate mai redusă, față de media bonității solurilor la nivel național, dar acest lucru nu împiedică populația să practice agricultura performantă pe suprafețe mici și mijlocii.

Mai mult de jumătate din suprafața RDC este ocupată de terenuri agricole, ceea ce formează aproximativ o treime din totalul pe țară. Suprafața totală a terenurilor agricole constituie 65,9% din suprafața regiunii (74,3% media pe țară), 28,1% din terenurile agricole din țară. În același timp este mare ponderea solurilor erodate, cca 42% din terenurile agricole. Suprafața solurilor erodate crește în medie cu 0,5-1,0% anual, ceea ce va face în următorii 50 ani să se piardă cca 20-40% din stratul cel mai fertil.

Aceasta impune aplicarea unor măsuri de conservare și protecție a solului: efectuarea de lucrări agricole cu utilaje și mașini, de asolamente; utilizarea unor procedee agricole cu impact redus asupra mediului; practicarea unei agriculturi organice; elaborarea unei hărți regionale a terenurilor degradate; stimularea restabilirii fișiiilor forestiere de protecție și aplicării de măsuri anti-eroziune; promovarea practicii de rotație a culturilor.

Fondul forestier. RDC se caracterizează prin cel mai bogat fond forestier din țară, reprezentat de Codrii Moldovei și alte suprafețe de teren forestier (perdele forestiere de protecție a câmpurilor agricole, drumurilor, râurilor și bazinelor acvatice etc.). Actualmente, terenul forestier constituie 20,8% din suprafața regiunii (12,4% media pe țară), și 52,9% din terenurile forestiere din țară. Majoritatea terenurilor acoperite cu păduri se află în proprietatea statului (87,2%), restul fiind deținute de primării (12,2%) și doar 0,6% – de proprietari privați.¹ Cele mai mari suprafețe de păduri se află pe teritoriul raioanelor Hîncești, Strășeni, Călărași. Majoritatea suprafețelor silvice au drept destinație protecția terenurilor agricole, recreere sau de conservare.

Speciile de arbori și arbuști care cresc în pădurile din regiune pot fi folosite în cantități limitate, ca materie primă mai mult pentru confecționarea articolelor de dimensiuni mici din artizanat.

Fauna silvică a regiunii este relativ bine păstrată, fiind reprezentată de mistrețul sălbatic, bursucul, nevăstuica, vulpea roșcată, pisica sălbatică. Mai rar se întâlnesc elani, cerbi, jderi, căprioare. Dintre rozătoare aici găsim ondatra, veverița, hîrciogul de pădure, iepurele alb și altele. Din păsări se întâlnesc mierla, porumbelul de pădure, gaița, cinteza, vulturul, potîrnichea, prepelița, bîtlanul, cocostîrcul, cioara de câmp, vrabia².

Regiunea de Dezvoltare Centru dispune de arii naturale protejate de stat și suprafața acestora constituie circa 25% din fondul ariilor naturale protejate de stat al țării. Cea mai mare suprafață (23 655 ha) revine celor 3 rezervații științifice: „Codri”, „Iagorlîc” și „Plaiul Fagului”, care constituie 54% din suprafața ariilor naturale protejate de stat din Regiune. O suprafață semnificativă, de circa 33%, ocupă și rezervațiile peisajere. Un rol considerabil în asigurarea conservării diversității biologice în Regiunea de Dezvoltare Centru revine Parcului Național „Orhei”. Acesta se întinde pe o suprafață de 33792,09 ha, în hotarele administrativ-teritoriale ale raioanelor Orhei, Strășeni, Călărași și Criuleni și este constituit în scopul conservării speciilor de plante și animale sălbatice, elementelor și formațiunilor cu valoare ecologică, științifică, recreațională și culturală deosebită, care există în această zonă.

Ariile protejate reprezintă acele spații, în care oamenii pot fi educați cu privire la rolul naturii și necesitatea conservării naturii și a dezvoltării durabile³.

Rețeaua hidrologică și apele subterane. Condițiile geologice și climatice au favorizat dezvoltarea unei rețele hidrografice destul de dense în regiune, formată din râuri și râulețe cu debite mici, dar foarte variabile în timp.

În prezent, unele localități din Regiunea Centru sunt alimentate cu apă de suprafață din bazinul a două râuri – Prut și Nistru, și afluenții lor.

Alimentarea cu apă a localităților regiunii are loc din următoarele prize principale ale râului Prut: 4 prize principale în Ungheni (2), Nisporeni (Grozești – în construcție) și Hîncești (Cotul Morii - în construcție), concepute pentru a furniza apă pentru localitățile din raioanele respective. Rîul Nistru servește drept sursă principală de apă pentru alimentarea populației atât din raionul Rezina cât și a fabricilor și uzinelor industriale din preajmă. Totodată priza de la Vadul lui Vodă,

¹www.moldsilva.gov.md

²Dezvoltarea durabilă a Regiunii de Dezvoltare Centru: factori de mediu și contribuții. Culegere de articole. Chișinău: BonsOffices, 2014, p. 40

³<http://www.moldsilva.gov.md/pageview.php?l=ro&idc=214&t=Viata-padurii/Ariile-protejate&>

concepută să furnizeze apă pentru municipiul Chișinău, are posibilități de extindere către raioanele vecine, de exemplu, Strășeni și Călărași.

Această posibilitate constituie un avantaj pentru alimentarea cu apă calitativă a acestor raioane. Rîurile Nistru și Prut pot fi valorificate și în calitate de sursă pentru sporirea suprafețelor agricole irigate, prin aplicarea unor tehnologii de ultimă oră.

Rezervele principale de ape subterane explorate și aprobate pentru Regiunea Centru sunt de cca 1.047.200 (m³/zi), ceea ce reprezintă cca 66% din sursele de ape subterane din republică și aproximativ 70% din totalul rezervelor de ape subterane, aprobate în cele trei regiuni. Capacitatea de producție este suficientă pentru a acoperi necesitatea curentă de 23.000 m³/zi și prognoza necesității pe viitor de 63.000 m³/zi (2020) a Regiunii Centru și poate fi considerată în procesul de planificare a resurselor de apă⁴.

În Figura 1 este prezentată harta resurselor de apă subterană explorate, precum și calitatea apei în RDC. După cum vedem, rezerve considerabile de apă subterană sunt prezente aproape în fiecare raion al regiunii, cu excepția raioanelor Ungheni și Nisporeni. Împreună cu sondele arteziene existente cu capacități mai mici, aceste rezerve de apă subterană pot fi considerate ca potențiale surse de apă potabilă pentru localitățile din Regiunea Centru.

Republica Moldova a semnat Convenția Apă UNECE și are acorduri transfrontaliere internaționale pentru gestionarea resurselor de apă cu România și Ucraina. Acordurile respective se referă la problemele de gestionare a resurselor de apă la nivel strategic și permit cooperarea și schimbul de date între țări. Acordurile implică faptul că Republica Moldova ar trebui să informeze vecinii săi privind orice proiecte transfrontaliere de dezvoltare a resurselor de apă, care ar putea avea un impact semnificativ asupra cantității sau calității rîurilor și resurselor de apă subterană. Acest lucru va fi luat în considerare în procesul de identificare a surselor de apă posibile.

Resurse minerale utile. În RDC sunt zăcămintele de minerale utile pentru producerea materialelor de construcție – rocile carbonatate: calcar, marnă, materie primă argiloasă, nisipuri, formațiuni de nisip și pietriș, diatomit și tripoli. Zăcămintele de piatră calcaroasă sunt în apropierea satelor Brănești, Morovaia, Jeloboc din raionul Orhei, rezervele cărora ating 18 milioane m³, iar în raionul Șoldănești – 6,3 milioane m³. Zona Centru este bogată în roci carbonatate și calcar, care își găsește o aplicare largă în construcție, cât și în calitate de suplimente în hrana pentru vite și păsări. În afară de mineralele carbonatate, în regiune sînt dezvoltate zăcămintele de argilă, argilă nisipoasă, folosite drept materie primă pentru producerea de cărămizi.

Raioanele Nisporeni, Dubăsari, Telenești și Rezina au cele mai mari exploatări de substanțe minerale utile din unitățile administrativ-teritoriale ale Regiunii de Dezvoltare Centru.

În regiune există cel puțin 16 zăcămintele de ape minerale, multe dintre ele sînt și potabile, care se îmbuteliază și se comercializează pentru uz alimentar. Cele mai cunoscute rezerve de ape minerale sunt în Varnița, Hîrjăuca și Mănăstirea Hîncu.

2.2 Caracteristici spațiale și instituționale

Unități administrative și populație. RDC include 13 raioane - Anenii Noi, Călărași, Criuleni, Dubăsari, Hîncești, Ialoveni, Nisporeni, Orhei, Rezina, Strășeni, Șoldănești, Telenești, Ungheni – fiind regiunea cu cele mai multe unități teritorial-administrative de nivelul doi.

---

⁴PRS în domeniul AAC pentru RDC, p.18

Populația Regiunii de Dezvoltare Centru constituie 1 060 409⁵. Procentual, populația regiunii reprezintă 29,81% din populația R. Moldova, urmată de mun. Chișinău (28.08%), RD Nord (22.5%), RD Sud (15.75%) și UTA Găgăuzia (3.87%)

Populația regiunii este concentrată în 598 de localități organizate în 329 unități administrativ-teritoriale de nivelul I: 14 orașe și 315 sate (comune). Numărul total de localități din regiune constituie 36,6% din numărul total de localități ale țării.

După mediul de rezidență, ponderea populației rurale reprezintă 80,6% din totalul populației (anul 2014). În aspect intra-regional se observă o structură stabilă a populației pe medii de rezidență. Nivelul cel mai scăzut al populației rurale se înregistrează în raionul Ungheni, unde avem 65,16% de populație concentrată în mediul rural, gradul de urbanizare fiind mai înalt la nivel de regiune. Cel mai mic grad de urbanizare se înregistrează în raionul Anenii-Noi, cu 89,62% din populație concentrată în mediul rural.

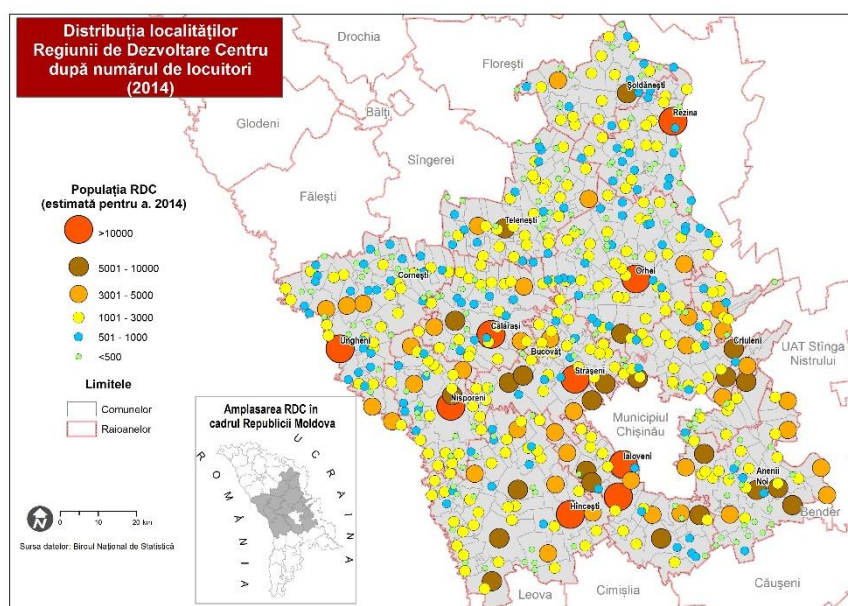
Raioanele cu populație de peste 100 mii de locuitori sunt – Hîncești, Orhei și Ungheni, iar cel mai mic număr de locuitori îl au raioanele Șoldănești (42 mii) și Dubăsari (34 mii). Majoritatea populației (circa 63 %) locuiește în localități de pînă la 5 mii de locuitori.

Cel mai mare oraș din regiune este or. Ungheni cu o populație de circa 32,7 mii locuitori, iar cel mai mic oraș este Bucovăț cu o populație de circa 1 800 de locuitori. După numărul populației, orașele din RD Centru se clasifică astfel:

- < 10 000 locuitori – 6 orașe (Bucovăț, Cornești, Anenii Noi, Criuleni, Șoldănești, Telenești);
- 10 000 - 20 000 locuitori – 6 orașe (Călărași, Nisporeni, Rezina, Hîncești, Ialoveni, Strășeni);
- 20 000 - 40 000 locuitori – 2 orașe (Orhei și Ungheni).

Structuri de cooperare teritorială. În contextul proceselor de cooperare teritorială la nivel regional, raioanele din RDC fac parte din diverse structuri de cooperare. În mod special, menționăm euroregiunile, care reprezintă structuri teritoriale create în scopul intensificării cooperării interregionale și transfrontaliere, prin realizarea unui spațiu coerent de dezvoltare economică, științifică, socială și culturală. Astfel, în RDC sunt prezente două asemenea entități importante – Euroregiunea ”Siret – Prut - Nistru” (România – Republica Moldova) și Euroregiunea ”Nistru” (Ucraina – Republica Moldova).

Dezvoltare instituțională la nivel regional. Cadrul normativ în domeniul dezvoltării regionale prevede organizarea cadrului instituțional pe două nivele: național și regional. La nivel național principalii actori sunt Consiliul Național de Coordonare a Dezvoltării Regionale, structură funcțională de competență generală responsabilă de coordonarea politicii de dezvoltare

⁵ Biroul Național de Statistică, Banca de date statistice

regională, și Ministerul Dezvoltării Regionale și Construcțiilor, autoritate publică centrală responsabilă de implementarea politicii de dezvoltare regională.

La nivel regional, pentru promovarea și coordonarea obiectivelor de dezvoltare regională a fost constituit Consiliul Regional pentru Dezvoltare (CRD), structură deliberativă, și Agenția de Dezvoltare Regională (ADR), instituție publică.

CRD este organismul regional deliberativ, fără personalitate juridică, care este constituit și funcționează pe principii partenoriale în scopul coordonării activităților de elaborare și monitorizare ce decurg din politicile de dezvoltare regională. CRD este alcătuit din președinții de raioane, primari, reprezentanții sectorului privat și ai societății civile și este funcțional. Experiența de implementare a politici de dezvoltare regională indică asupra necesității creșterii rolului CRD în dezvoltarea structurilor partenoriale la nivel regional, implicarea mai activă a autorităților publice locale în aceste procese.

ADR este actorul executiv care elaborează și implementează la nivel regional strategiile, programele și proiectele politicii de dezvoltare regională.

Pentru o mai bună guvernare a regiunii este important ca actorii responsabili de procesul dezvoltării regionale să inițieze și să dezvolte rețele de comunicare și parteneriate eficiente pentru o implicare mai activă a tuturor actorilor interesați, să asigure transparența procesului decizional și să dezvolte un spirit de ”cunoaștere a regiunii” pentru o promovare activă a acesteia.

2.3 Dezvoltare socială

- *Procese demografice*

Numărul populației în perioada 2005-2014 a fost influențat de reducerea natalității și de soldul negativ al migrației externe. Astfel, creșterea șomajului, reducerea oportunităților economice și explozia sărăciei, declanșarea proceselor migratorii și reducerea accesului la o serie întreagă de servicii sociale în paralel cu degradarea calității acestora, au influențat asupra evoluției indicatorilor dezvoltării umane a republicii⁶. Totodată în raionul Ialoveni, care se află în imediata apropiere a mun. Chișinău, se înregistrează o creștere cu 5% a numărului populației în perioada 2005-2014 atât în mediul urban, cât și în mediul rural. Această creștere se explică și prin faptul că populația regiunii migrează în raioanele care se află în apropierea capitalei.

Orice caracteristică a fluxului de emigranți din Republica Moldova ne poziționează, în decursul unei perioade de mai mulți ani, ca o țară de origine a forței de muncă. Cu un flux continuu de emigrare, se constată că numărul celor ce se stabilesc în afara granițelor țării este în creștere. Migrația reprezintă cauza majoră a îmbătrânirii accelerate a populației și a depopulării în zonele rurale, fiind factor ce generează deficitul de capital uman calificat și a lipsei de forță de muncă în anumite sectoare (de exemplu, în domeniul educației și științei, în sistemului ocrotirii sănătății ori domeniile cu tehnologii performante). În aspect social, se constată apariția de noi grupuri de populație vulnerabilă, cum sunt copiii rămași cu un părinte sau fără ambii părinți, persoanele în vârstă rămase în singurătate, șomerii proveniți din grupul emigranților reveniți la baștină, membrii familiilor, care la revenire trebuie să facă față necesității de adaptare la noile condiții socio-economice⁷.

Datele statistice, obținute în baza studiului efectuat de către Centrul CIVIS (Moldova) și Agenția IASCI (Austria) în cadrul proiectului Nexus Moldova prezintă, că în anul 2013 erau plecați peste hotarele țării pe termen lung 411,0 mii persoane sau 12,4% din populația totală a țării, inclusiv

---

⁶Profilul migrațional extins al Republicii Moldova, OIM, p.166

⁷Studiu de piață: inovație în migrația circulară. Migrație și dezvoltare în Moldova, Nicolaas de Zwager, Ruslan Sințov, Chișinău, Moldova, 2014

370 mii (11% din populație), erau plecați la muncă, 18,4 mii – la studii, iar 18,7 mii au plecat în scopul reîntregirii familiei. Situația intra-regională a mobilității numărului populației arată că cele mai afectate de fenomenul migrației sunt raioanele Călărași, Hîncești și Nisporeni.

Dintr-o altă perspectivă, fenomenul migrației poate genera beneficii, pentru că prin remitențe poate dezvolta consumul și macrostructura economică. Mobilitatea forței de muncă poate să faciliteze schimbul bunelor practici și a experienței în profesie, să stimuleze dezvoltarea abilităților individuale profesionale, a spiritului antreprenorial în mai multe domenii, avînd contribuția de îmbunătățire a calității serviciilor oferite ș.a. Un factor pozitiv rezultă din preluarea anumitor practici culturale, în special a celor ce transpun modalități de menținere a anumitor tradiții în comunitate, ce cultivă respectul față de valorile locale și identitatea culturală⁸.

Migrația, în comun cu sporul natural negativ, a influențat structura pe vârste a populației. Este necesar de menționat că acest fenomen a condus la reducerea numărului copiilor, iar analiza comparativă a structurii demografice a populației pentru anii 2010-2014 confirmă aceste presupuneri. Astfel, se observă o descreștere pronunțată a populației tinere, cuprinse între vîrstele 5–15 ani.

Transformările structurii pe vîrstă a populației sunt determinate și de diferențierea în funcție de sex. În grupele de vîrstă de pînă la 29 ani, în structura pe sex predomină ușor populația de sex masculin, iar în următoarele grupe crește cuantumul sexului feminin. În grupele de vîrstă de la 55 ani dezechilibrul pe sexe crește semnificativ cu o prevalență accentuată a persoanelor de sex feminin. Se înregistrează un dezechilibru de gen în segmentul cel mai vulnerabil al populației, cum sînt persoanele cu vîrsta înaintată. Prin urmare, cca 70% din persoanele de peste 80 ani sunt femei, care locuiesc preponderent în mediul rural. Acest fapt va necesita eforturi pentru specializarea mai mult feminină a serviciilor sociale, medicale și psihosociale.

Indicele sarcinii demografice pe categorii de vîrstă ne indică o tendință de egalare a ponderii persoanelor cu vîrsta de 0-14 ani cu ponderea persoanelor cu vîrsta de 60 ani și peste. Astfel, în RD Centru numărul copiilor cu vîrsta de 0-14 ani constituie 25,9%, iar numărul persoanelor în vîrstă de 60 de ani și peste - 21,1% din numărul total al populației din RD Centru. Acest indice ne demonstrează vădit tendința de îmbătrînire a populației. Coeficientul îmbătrînirii populației (numărul persoanelor în vîrstă de 60 ani și peste la 100 locuitori) constituie 13% în RD Centru. Conform scării Beaujeu-Garnier, populația este calificată îmbătrînită, dacă coeficientul respectiv este mai mare de 12%. Cel mai favorabil raion sub acest aspect este Ialoveni, cu coeficientul de 10,7%.

Printre cauzele principale care contribuie la micșorarea numărului populației tinere pot fi menționate următoarele: reducerea natalității, deoarece pleacă în afara țării persoane de vîrstă fertilă, părinții plecați la muncă în afara țării își iau copii peste hotare, de asemenea destrămarea familiilor din motivul pierderii legăturilor între membrii acestora în timpul perioadei de aflare în afara țării a unuia dintre soți. Aceste presupuneri sunt confirmate de tendințele spre descreștere a numărului de persoane, observate pentru grupurile de vîrstă 40–44 ani și 45–49 ani.

De asemenea, o diminuare semnificativă a populației este observată și pentru grupul de vîrstă 65–69 ani, această reducere avînd explicație dublă. În primul rînd, reducerea numărului populației în grupul respectiv de vîrstă este explicată prin faptul că la această vîrstă au ajuns generațiile născute în perioada celui de-al doilea război mondial, perioadă, caracterizată printr-un

---

⁸Studiu de piață: inovație în migrația circulară. Migrație și dezvoltare în Moldova, Nicolaas de Zwager, Ruslan Sințov, Chușinău, Moldova, 2014

număr mic al copiilor născuți. În al doilea rând – declinul poate fi condiționat de asemenea și de procesele migraționale, iar explicația acestuia în mare parte vine de la faza inițială a migrației ilegale. În acea perioadă în procesul migrațional erau antrenate într-o pondere semnificativă femeile, care au plecat la muncă spre Vest în mare parte prin căi ilegale. Din lipsa posibilităților de a se întoarce acasă un număr considerabil dintre femeile cu vîrstă fertilă au rămas pentru o perioadă destul de îndelungată în țările-recipiente. Această presupunere se confirmă prin faptul, că pentru aceste grupuri de vîrste s-a redus mai mult populația de sex feminin.

Reducerea numărului de familii cu copii (de la 44,4% în anul 2009 la 32,4% în anul 2013) și a ponderii copiilor în structura populației are drept consecință scăderea numărului de locuri necesare în școli și instituții preșcolare, respectiv a numărului de profesori și educatori.

Indicii sarcinii demografice și îmbătrînirii populației în perioada 2010-2014 în profil teritorial confirmă tendințele de îmbătrînire a populației la nivel național, ceea ce pe viitor va avea implicații economice (reducerea numărului populației în vîrstă aptă de muncă, limitarea și îmbătrînirea resurselor umane disponibile), sociale (micșorarea contingentului de copii pentru instituțiile de învățămînt, necesitatea adaptării sistemului de sănătate și de pensionare sub influența procesului de îmbătrînire) și demografice (reducerea ratei natalității, creșterea ratei mortalității).

- **Educație și sănătate**

Procesul educațional în instituțiile de învățămînt preșcolar în RDC este asigurat de 3428 cadre didactice dintre care doar 1438 (41.9 %) cu studii superioare. Migrația personalului din sistemul de învățămînt din Moldova a condus la înrăutățirea situației procesului didactic. Astfel, datorită salariilor neatractive care sunt printre cele mai mici în economia națională, în perioada 2005–2010 circa 9,4 mii de profesori au părăsit sistemul educațional⁹. Datele statistice arată că, ponderea cadrelor didactice tinere în învățămînt este în scădere, pe cînd ponderea celor de vîrsta pensionării este în creștere continuă. Pe parcursul anilor 2002–2015 ponderea cadrelor didactice în vîrstă de pensionare s-a triplat.

Diminuarea competențelor profesionale ale cadrelor didactice afectează negativ calitatea educației și nu contribuie la dezvoltarea unei societăți și a unei economii bazate pe cunoaștere. Necesitatea promovării și susținerii cadrelor didactice tinere este evidentă la nivelul regiunii și autoritățile publice locale ar trebui să creeze facilități pentru tinerii profesori (acordare de locuințe, salarii mai atractive, scutiri de taxe, etc.).

Baza tehnico-materială a instituțiilor de învățămînt secundar profesional și mediu de specialitate nu facilitează dezvoltarea competențelor profesionale solicitate pe piața muncii și necesită investiții majore pentru modernizare. Colaborarea acestor instituții cu mediul de afaceri, pentru utilizarea echipamentelor și tehnologiilor moderne la pregătirea profesională a elevilor, este slabă și episodică.

Regiunea Centru dispune de o rețea de unități sanitare compusă din 13 spitale raionale, 2 puncte medicale independente, 80 instituții de medicină primară și 195 farmacii comunitare. La nivel raional cele mai multe unități sanitare sunt în Orhei, Ungheni și Ialoveni, iar cele mai puține în Dubăsari și Rezina. Infrastructura fizică este insuficient dezvoltată, iar instituțiile medicale nu sunt dotate cu inventar medical performant.

O problemă o reprezintă distribuția neuniformă a **personalului medical** pe medii de reședință, aceasta fiind de circa 8 ori mai mare în mediul urban (63,7 medici la 10.000 locuitori)

---

⁹Studiu de piață: inovație în migrația circulară. Migrație și dezvoltare în Moldova, Nicolaas de Zwager, Ruslan Sințov, Chușinău, Moldova, 2014

comparativ cu mediul rural (5,7 medici la 10.000 locuitori). Deficitul de personal medical în mediul rural este explicat atât prin nivelul mai înalt de dezvoltare și concentrare a infrastructurii spitalicești la orașe, ceea ce oferă oportunități suplimentare sociale și economice, cât și prin mobilitatea înaltă a cadrelor medicale în afara țării¹⁰.

- **Servicii și utilități publice**

Managementul deșeurilor solide. În RDC infrastructura și managementul deșeurilor menajere solide este slab dezvoltată. Se atestă un nivel înalt de poluare a solurilor, apelor și altor componente de mediu cauzat preponderent de infrastructura slab dezvoltată de colectare a deșeurilor solide și lichide. Pentru regiune este specifică colectarea neselectivă a deșeurilor și o cotă foarte redusă a deșeurilor reciclate (o parte nesemnificativă a deșeurilor PET și de sticlă, care sunt colectate neorganizat).

Una din problemele prioritare de mediu este valorificarea deșeurilor, care prezintă un complex de acțiuni menite să micșoreze volumul generării deșeurilor menajere și industriale și utilizarea maximă a lor în calitate de materie primă secundară.

Sistemul de colectare a deșeurilor în Regiunea de Dezvoltare Centru acoperă populația din mediul urban în proporție de 100%, iar pe cea din mediul rural – în proporție de 2,3% (au fost identificate circa 23 de servicii de salubritate, dintre care 12 – în mediul urban și 11 – în mediul rural), ceea ce reprezintă o problemă importantă, atât privind dezechilibrul de dezvoltare, cât și privind condițiile de trai ale populației. În zonele rurale, unde nu sunt organizate servicii de salubritate, eliminarea deșeurilor se efectuează individual de populație fiind în acest mod poluate zonele de odihnă, luncile râurilor și zonele verzi.

Mai mult ca atât, și în localitățile în care sunt organizate servicii de salubritate acestea nu funcționează eficient deoarece nu există posibilitatea colectării separate a deșeurilor. Astfel, în containere ajung la un loc toate deșeurile, inclusiv și cele care trebuie să fie reciclate. Ca rezultat, operatorii ratează încasarea unor sume financiare substanțiale care ar permite prestarea unor servicii de calitate mai înaltă sau/și s-ar răsfrînge asupra tarifului (în vederea micșorării acestuia). Din cauza ratei extrem de mici de reciclare a deșeurilor, practic 100 % din cantitatea acestora, ajunge să fie depozitată și în acest mod sunt scoase din circuit economic suprafețe importante de terenuri agricole cu un impact negativ substanțial asupra mediului ambiant. Din cauză că materialele reciclabile sunt amestecate și contaminate din punct de vedere chimic și biologic, recuperarea lor este dificilă.

Prin urmare, în condițiile creșterii progresive a cantității deșeurilor, lipsei unui sistem centralizat de salubritate, precum și apariția continuă a gunoștilor neautorizate în zonele rurale este necesar un program complex de acțiuni de gestionare a deșeurilor, precum și posibilitatea colectării separate a deșeurilor.

Alimentare cu apă și canalizare. Starea infrastructurii existente variază considerabil de la zonele urbane la cele rurale. Alimentarea cu apă este efectuată preponderent din captările de apă subterană din localitățile regiunii. Calitatea apei nu corespunde normativelor sanitare pentru apa potabilă, de aceea din multe conducte apa poate fi folosită doar ca apă tehnică.

Densitatea rețelelor de apeduct în RDC este de 25,8 km/100 km², aceasta se plasează pe locul doi după RDS care are o densitate de 31,3 km/100 km² și constituie o valoare mai mică față de media națională de 29,3 km/100 km². Lungimea totală a rețelelor și apeductelor de distribuție a apei potabile în anul 2013 a constituit 2 745,5 km sau cu 779,6 (40%) km mai mult față de anul 2009.

Toate localitățile urbane (100%) și aproximativ 46% din localitățile rurale ale RDC au sisteme centralizate de alimentare cu apă, furnizînd apă potabilă doar la 74% din populație urbană și 39%

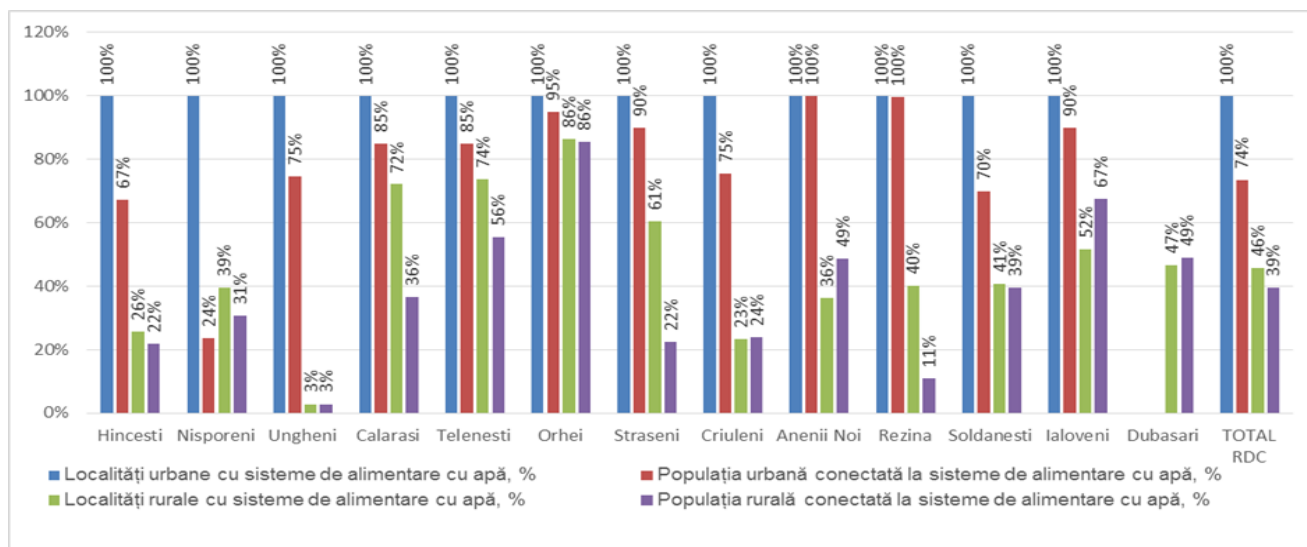
---

¹⁰Profilul migrațional extins al Republicii Moldova, OIM, p.166

din populație rurală. Ponderea totală a populației conectate la sisteme de apă în RDC este estimată la aproximativ 46%, în timp ce rata de conectare la nivel de țară este aproximativ 54% (Figura 4).

Figura 4. Rata de acoperire a serviciilor de alimentare cu apă în RDC

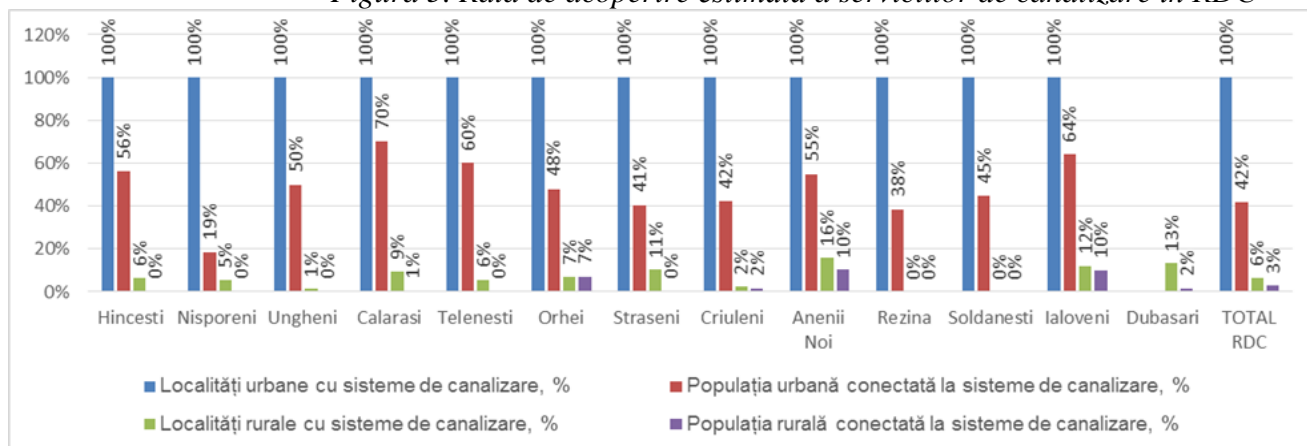

Sursa: Programul Regional Sectorial de Alimentare cu Apă și de Canalizare pentru RDC

Rețeaua de canalizare în RDC este slab dezvoltată, iar tehnologiile de epurare a apelor reziduale sunt foarte depășite. Sisteme de canalizare funcționale în RDC constituie 32,9% față de numărul de sisteme funcționale pe țară, plasându-se pe locul doi după regiunea Nord (34,1%). În profil teritorial, de cele mai multe sisteme de canalizare funcționale dispun raioanele Anenii Noi, Strășeni, Hîncești, Criuleni și Orhei. În raionul Șoldănești lipsește sistemul de canalizare, iar raioanele Telenești, Rezina și Dubăsari au câte un sistem funcțional de canalizare.

Nivelul de dezvoltare a sistemelor de canalizare este mult mai scăzut în comparație cu sistemele de alimentare cu apă. Toate localitățile urbane (100%) și doar 6% din localitățile rurale ale RDC au sisteme centralizate de canalizare, avînd conectate doar 42% din populația urbană și aproximativ 3% din populație rurală. Ponderea totală a populației conectate la sisteme de canalizare în RDC este estimată la aproximativ 10%, în timp ce rata de conectare la nivel de țară este aproximativ 30% (Figura 5).

Figura 5. Rata de acoperire estimată a serviciilor de canalizare în RDC

Sursa: Programul Regional Sectorial de Alimentare cu Apă și de Canalizare pentru RDC

Calitatea serviciilor de canalizare este foarte redusă. Deși toate zonele urbane au stații de epurare a apelor uzate, majoritatea instalațiilor existente de epurare sunt deteriorate și nu sunt

operaționale. Actualmente, tratarea mecanică este prevăzută pentru toate apele uzate urbane, în timp ce tratarea biologică există doar la stațiile de epurare de la Nisporeni, Călărași și Orhei și parțial în Ungheni. Serviciile de canalizare în zonele rurale rămân la nivelul rudimentar de dezvoltare, în cea mai mare parte fiind caracterizate prin utilizarea descentralizată de latrine cu infiltrarea directă a apelor uzate în sol.

Asigurarea cu gaze. Asigurarea cu gaze naturale a localităților RDC este prevăzută de la conductele de gaze magistrale cu presiune înaltă. Conform datelor furnizate de "Moldovagaz" la situația din 01.01.2014 nivelul gazificării localităților din Republica Moldova era de 58,6%. Toate raioanele regiunii au acces la servicii de gazificare. Livrarea gazelor naturale consumatorilor din RDC este efectuată de compania SA "Moldovagaz" prin intermediul a 3 întreprinderi de distribuție regionale: SRL „Ungheni-gaz”, SRL „Orhei-gaz”, SRL „Ialoveni-gaz”. Aria de deservire a acestor 3 întreprinderi specializate se extinde asupra a 13 raioane din RDC.

Asigurarea cu energie electrică a regiunii se realizează prin intermediul rețelelor ÎCS „Red Union Fenosa” SA denumită din anul 2011 Gas Union Fenosa, care asigură 100% din consumul de energie electrică în regiune.

Toate localitățile regiunii sunt conectate la rețelele electrice. Infrastructura de distribuție a energiei electrice în regiune este suficientă pentru racordarea la sistemul existent a unui număr în creștere de consumatori finali. Principalul consumator de energie electrică este sectorul casnic. Totodată se pune accent în continuare pe iluminatul stradal al localităților și realizarea unui iluminat stradal corespunzător determină, în special, reducerea considerabilă a cheltuielilor directe și indirecte a APL care este gestionarul acestor sisteme, reducerea numărului de accidente pe timp de noapte, reducerea numărului de agresiuni contra persoanelor, îmbunătățirea climatului social și cultural prin creșterea încrederii și siguranței activităților pe durata serii. Identificarea surselor de finanțare a proiectelor regionale din acest domeniu constituie un imperativ pentru următoarea perioadă de programare.

2.4 Economia regiunii și mediul de afaceri

Economia RD Centru scoate în evidență o serie de caracteristici ale activităților economice sectoriale, ale sistemului integral de întreprinderi din regiune, care, cu toate că nu sunt suficient pregătite, încearcă să concureze pe piața națională și europeană.

Forța de muncă. Piața forței de muncă, joacă un rol hotărâtor în asigurarea creșterii economice și a productivității pe termen lung. Crearea condițiilor pentru creșterea competențelor profesionale, în scopul asigurării unui proces de producție performant, care să dea naștere unor produse competitive, capabile să facă față cerințelor pieței, devine o prioritate absolută.

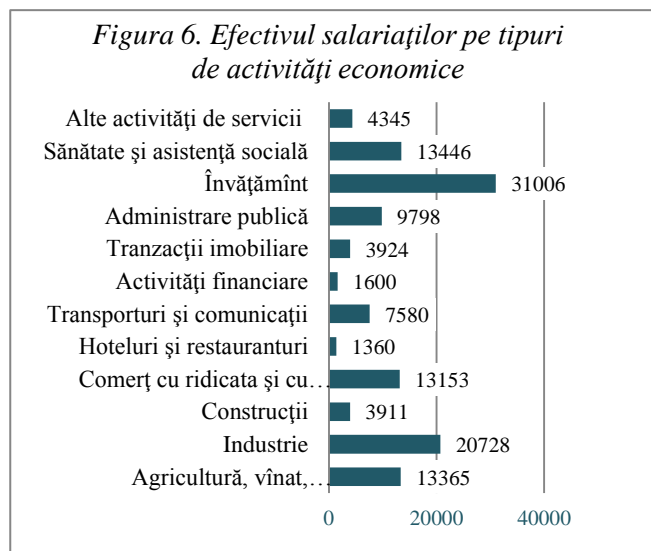
Scăderea numărului total al populației, a avut repercusiuni majore și asupra pieței forței de muncă. Totodată, evoluția ratei de ocupare a populației din RD Centru prezintă o oscilare mică, practic neesențială variind între 38,5% în anul 2009 și 37,0% pentru anul 2013. În comparație cu celelalte regiuni de dezvoltare, vom menționa că este unica regiune cu o pondere relativ stabilă a populației ocupate.

Analiza structurii populației ocupate pe grupe de vârstă arată că ponderea persoanelor tinere (15-24 ani) a constituit 9% din total, a persoanelor adulte (25-54 ani) - 74%, și a persoanelor în vârstă de 55 ani și peste - 16,5%. La nivel regional ponderea cea mai însemnată o dețin absolvenții de învățământ secundar profesional (27,99%), fiind urmate de persoanele care au absolvit ciclul gimnazial (25,04%), și cel liceal (19,8%). În rîndul persoanelor ocupate cu studii superioare trei din patru lucrează în localitățile urbane; femeile reprezintă mai mult de jumătate (55,4%).

Distribuția populației ocupate pe ramuri ale economiei naționale (figura 6)¹¹ relevă faptul că în anul 2013 în Regiunea de Dezvoltare Centru o pondere mare a populației ocupate se regăsește în învățământ, cca 25 %, plasându-ne peste media națională, în timp ce agricultura ocupă 10,57 % din totalul activităților economice, păstrându-se practic aceeași pondere ca cea din anii precedenți. Din persoanele ocupate în agricultură, jumătate lucrează în gospodăriile auxiliare proprii, ceea ce reprezintă fiecare a șaptea persoană din totalul persoanelor ocupate.

După învățământ urmează industria, care ocupă 16,40 % din totalul activităților economice. Cea mai mică pondere în activitățile economice ale RD Centru o are activitatea financiară cu 1,42 % și cea din hoteluri și restaurante – cu 1,08 %. Totodată, este în creștere numărul populației antrenat în construcții, hoteluri și restaurante, transporturi și comunicații.

O tendință îngrijorătoare ține de necorespunderea nivelului de studii obținut cu locul de muncă actual, a forței de muncă autohtone¹². Pentru îmbunătățirea performanței calitative a pieței muncii sunt necesare reforme structurale de amploare, în primul rând axate pe ajustarea sistemului de învățământ la mecanismele de funcționare a economiei de piață și stimularea investițiilor în sectoarele cu productivitatea sporită a muncii, pentru a mări în termen mediu competitivitatea economiei regionale.

Rata șomajului la nivel regional a avut o evoluție oscilantă în perioada 2009-2013, cea mai înaltă rată înregistrându-se în anul 2010 (6,8%), iar cea mai scăzută în 2012 (4,5%). În anul 2013 rata șomajului în RD Centru este de 4,9 %. Analiza șomajului la nivel regional devine complicată din cauza datelor statistice incomplete sau lipsei acestora în aspect raional. Dar și datele care există la nivel de țară și cele pe regiuni de dezvoltare nu sunt relevante, deoarece majoritatea cetățenilor nu se înregistrează la oficiile forței de muncă.

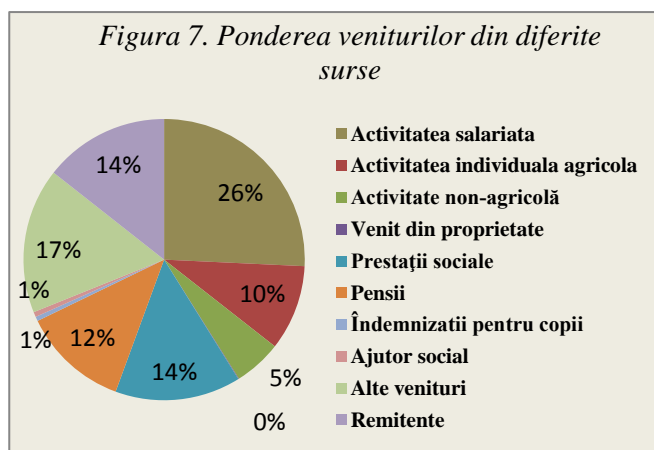
O altă explicație de menținere a șomajului la cote relativ mici este că populația are posibilitatea emigrării. Evident, persoanele rămase fără loc de muncă consideră mai multe variante de câștig a venitului, inclusiv lansarea unor afaceri proprii, auto-angajarea sau angajarea la un alt serviciu. Dar faptul că emigrarea a prevalat totuși asupra altor opțiuni arată că riscurile unei activități economice în Republica Moldova sunt mult mai mari chiar și decât riscurile unei emigrații ilegale.

Datele statistice pe regiune arată că șomajul îi afectează în mod deosebit pe cei cu vârsta cuprinsă între 15 și 29 de ani. Ei formează cel mai numeros grup de șomeri. Cu cel mai mare risc de șomaj se confruntă tinerii de vârsta de 20-24 de ani, majoritatea fiind absolvenți ai instituțiilor superioare de învățământ. Situația este deosebit de gravă pentru bărbaiții tineri care locuiesc în orașe, riscul lor de a nu găsi un loc de muncă pe potrivă fiind mai mare decât în mediu pe țară.

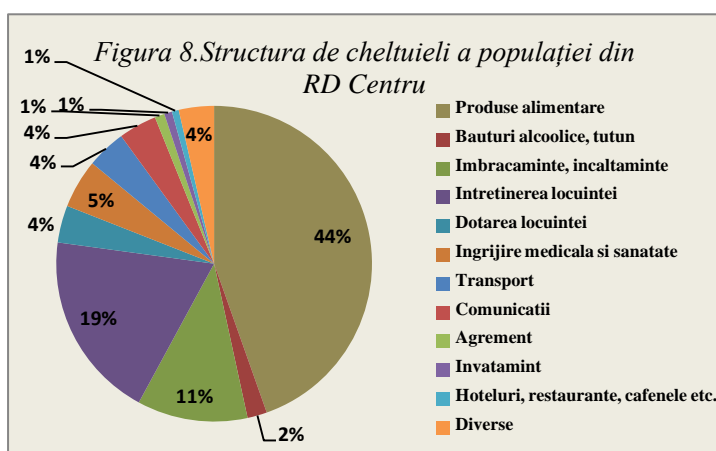
¹¹ Biroul Național de Statistică, Banca de date statistice

¹² Analiza creșterii economice din Moldova, De la economie politică la politici economice, Expert Group

Structura veniturilor populației în funcție de sursa de venit arată că veniturile obținute din salariu continuă să reprezinte sursa principală de venit pentru cetățenii din RD Centru (Figura 7)¹³. Creșterea ponderii veniturilor salariale în totalul veniturilor a fost determinată de evoluțiile pozitive din economia națională și de pe piața muncii. Totodată, se observă o discrepanță semnificativă dintre ponderea veniturilor salariale în totalul veniturilor de la orașe și a celor de la sate, fiind determinată în mare măsură de domeniile activităților economice practicate în mediul urban și cel rural.

În ceea ce privește structura cheltuielilor de consum din RD Centru, aceasta este dominată de

de cheltuielile alimentare care alcătuiesc circa 44,5% din cheltuielile totale ale populației (Figura 8)¹⁴. De remarcă că, ceea ce este caracteristic pe întreg teritoriul al R. Moldova, ponderea cheltuielilor alimentare în consumul populației de la sate este mult mai mare decât ponderea cheltuielilor alimentare în consumul populației de la orașe, ceea ce indică un nivel al bunăstării mai modest pentru locuitorii de la sate față de locuitorii de la orașe.

O parte importantă din bugetele gospodăriilor este alocată și pentru întreținerea locuinței - circa 19,2% și pentru îmbrăcăminte și încălțăminte - 11,3%. Totodată, pentru învățământ și pentru agrement ponderea cheltuielilor este extrem de modestă, respectiv, 0,8% și 1% în 2013, ceea ce este caracteristic pentru un stat cu venituri modeste.

Infrastructura de transport. Rețeaua de transport a RDC este constituită din două tipuri de transport mai dezvoltate: *auto* și *feroviar*. Traficul de mărfuri și pasageri este asigurat de transportul auto, atât la nivel local, republican, cât și la nivel internațional. Transportul feroviar este utilizat preponderent pentru traficul de mărfuri și pasageri la nivel internațional. Regiunea este traversată de o rețea densă de trasee internaționale: Coridorul Economic European IX; Coridorul Economic Budapesta - Odessa; Coridorul Giurgiulești-Briceni.

Densitatea drumurilor publice din RDC este de 31,3 km/100/km². Acest indicator este mai mic decât în RDN, dar mai mare decât media națională care constituie 26,9 km/100 km². Cele mai multe drumuri sunt în raioanele Strășeni, Ialoveni și Dubăsari. Raioanele Hîncești și Orhei intersectează mai puține drumuri naționale și locale.

¹³ Biroul Național de Statistică, Banca de date statistice

¹⁴ ibidem

Rețeaua de drumuri a regiunii constituie 3 352,1 km, dintre care 3 209,5 km (sau 95,7%) drumuri cu îmbrăcăminte rigidă. Din lungimea totală, drumuri locale constituie 2 329,9 km (63,8%). Cele mai lungi drumuri locale sunt în raioanele Ungheni, Orhei și Hîncești. La extrema opusă se află raioanele Dubăsari, Călărași și Criuleni.

RDC se plasează pe locul doi după nivelul de exploatare a drumurilor după mun. Chișinău. Raportat la lungimea drumurilor disponibile, RDC înregistrează cca 5,6 mii pasageri per km de drum, transportați pe parcursul anului 2013. Raionul Orhei se evidențiază

ca un centru de conexiune major în transportul de pasageri în ceea ce privește volumul de pasageri transportat.

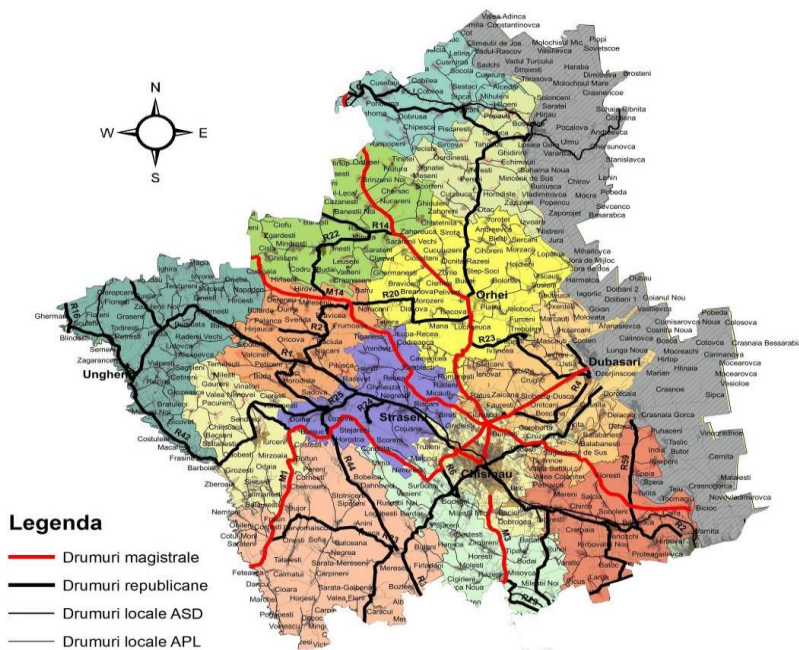
În schimb, în transportarea de mărfuri situația este diferită, resimțindu-se impactul prezenței agenților economici mari. Astfel, liderul în transportarea de mărfuri este raionul Rezina, ceea ce se datorează în primul rând amplasării unităților de producere a companiei Lafarge Ciment în acest raion. Intensitatea sporită de exploatare a drumurilor prin transport de mărfuri se înregistrează în raioanele Ialoveni, Nisporeni, Anenii Noi și Orhei. Nivel scăzut de transportare înregistrează raioanele Dubăsari, Șoldănești, Ungheni și Telenești.

În RDC la momentul actual există 2 porturi fluviale: portul Ungheni – amplasat pe r. Prut, administrat de Întreprinderea de Stat „Portul Fluvial Ungheni” și raionul de mărfuri Varnița – pe r. Nistru. Între localitățile Molovata-Molovata Nouă circulă Bacul Molovata. Transportul de mărfuri și pasageri este însă nesemnificativ.

Agricultura. Din totalul terenurilor agricole din RD Centru, 83% revin terenurilor arabile, 9% – livezilor, 7% – viilor și doar 0,3% – pășunilor. Pondere în suprafața a terenului arabil în Regiunea Centru este de 27,5%. Totodată RD Centru deține cea mai mare pondere în suprafața a culturilor permanente - 40,3%, urmată de Regiunea Sud (27,2%), Regiunea Nord (24,0 %), UTA Găgăuzia (6,1%) și Municipiul Chișinău (2,4%). Ponderea pășunilor și fînețelor naturale în Regiunea Centru constituie 32,0%¹⁵.

Principalele produse agricole sunt legumele, cerealele, strugurii, culturile tehnice și pomicole. Agricultură rămîne a fi principalul sector al ocupării forței de muncă – peste 40% din populația economic activă a regiunii.

Pe parcursul anilor 2010-2013 suprafața agricolă a RD Centru a crescut cu 11 702 ha. Această creștere s-a datorat creșterii terenurilor destinate culturilor agricole - cu 11 038 ha, dar și creșterii plantațiilor pomicole – 1 293 ha. Totodată pe parcursul acestei perioade se înregistrează o descreștere a terenurilor acoperite cu vii – cu 629 ha mai puțin în 2013 decît în 2010. În profil teritorial este evidentă tendința de creștere a suprafețelor însămînțate pe culturi agricole pentru toate raioanele. O creștere esențială a fost înregistrată în raionul Șoldănești, unde în anul 2010

¹⁵Recensămîntul general agricol, 2011, Biroul Național de Statistică

erau destinate culturilor agricole 14 683 ha din terenuri, iar în 2013 – 20 912 ha, înregistrând o creștere cu 6 229 ha pe raion.

În ultimii ani se observă o atractivitate a antreprenorilor din regiune pentru agricultură, explicabilă datorită subvențiilor și facilităților financiare acordate. Este nevoie de restructurarea întregului lanț de activități economice, începând de la schimbarea metodelor de organizare a producției agricole și terminând cu valorificarea acesteia.

La finele anului 2015 în regiune, cu suportul FNDR, a fost construit și dat în exploatare un Centru de ambalare a strugurilor în raionul Ialoveni, iar produsele urmează să fie ambalate conform standardelor europene și exportate pe piața internațională. Replicarea unor asemenea investiții în alte raioane ale regiunii ar contribui la fortificarea capacităților producătorilor agricoli din RD Centru.

În regiune sunt amplasate majoritatea fabricilor întreprinderilor de prelucrare a fructelor și legumelor, mai mult de jumătate din întreprinderile vinicole. Sortimentul tradițional al produselor fabricate la întreprinderile de procesare a fructelor și legumelor din regiune – Ecovit (Ungheni); Orhei –Vit (Orhei), Fabrica de conserve din Călărași (Călărași) - include sucuri din fructe și legume (mere, struguri, piersici, caise, vișine, coacăză neagră, tomate, morcov etc.), sucuri concentrate, în particular de măr, fructe prelucrate și conservate (magiunuri, gemuri, dulcețuri etc.), legume conservate (castraveți, roșii, ardei dulci, etc.). Totodată capacitățile de producție ale acestora sunt utilizate insuficient 15-45%. Utilajul nu permite prelucrarea materiei prime conform standardelor internaționale.

Principalele probleme ale sectorului agricol sunt: grad înalt de parcelare a terenurilor, utilizarea tehnologiilor învechite, ceea ce cauzează o productivitate scăzută. Infrastructura existentă de colectare a produselor agricole este învechită, iar produsele colectate nu pot fi competitive pe piața externă.

Sectorul zootehnic. Conform rezultatelor RGA 2011, 32,9% din efectivele totale de bovine, 42,2% din efectivele totale de porcine, 40,7% din efectivele totale de caprine, 19,8% din efectivele totale de ovine sunt concentrate în regiunea centru¹⁶. De asemenea și ponderea cea mai mare a efectivelor de păsări (36,1%) se află în Regiunea Centru. Evident, potențialul dezvoltării sectorului poate și se cere a fi valorificat. Politicile statului încearcă să sporească atractivitatea sectorului pentru investiții, subvențiile în această ramură fiind printre cele mai mari. Astfel, pentru a stimula procurarea de către agricultori a raselor de animale cu o productivitate de carne și lapte performante, ministerul subvenționează aproape sută la sută achiziționarea animalelor de prăsilă de aceste rase. De asemenea, la crearea fermelor zootehnice, subvențiile depășesc 50 la sută. Dezvoltarea mai rapidă a sectorului depinde și de infuziile de capital din exterior.

Economia agrară a regiunii are avantaje mari general recunoscute: datorită poziției geografice și climei favorabile, pot fi crescute legume timpurii, oferind Moldovei un avantaj competitiv semnificativ; regiunea dispune de terenuri bogate în humus și resurse acvatice suficiente; populația regiunii a acumulat o bogată experiență și cunoștințe în domenii cum sînt creșterea fructelor și legumelor, strugurilor și producerea vinului; instituțiile de cercetări științifice ale republicii au acumulat cunoștințe și experiență pentru a contribui la dezvoltarea agriculturii ecologice în regiune.

Industria. Din totalul întreprinderilor din regiune, întreprinderile industriale au constituit 15% (1.122 întreprinderi) în anul 2013. Numărul acestora a scăzut cu 1% față de anul 2009. Ponderea

---

¹⁶ Recensămîntul general agricol, 2011, Biroul Național de Statistică

întreprinderilor industriale din RD Centru, din totalul întreprinderilor industriale pe țară, constituia 20,2% în anul 2013, clasându-se pe locul 2 după regiunea mun. Chișinău cu 55,23%.

Majoritatea întreprinderilor industriale din regiune se specializează în *industrie prelucrătoare* și constituie 85,49%, urmată de *industria energiei electrice și termice, gaze și apă* - 10,42%, iar *industriei extractive* îi revine doar 4,09%.

Potențialele ramuri de specializare industrială din RDC sunt reprezentate de:

a) Industria agroalimentară (faină, mezeluri, carne, pâine și produse de panificație, sucuri de legume și fructe), potențialul industrial al acestora este concentrat în raioanele - Anenii Noi, Orhei, Hîncești, Telenești, Ungheni;

b) Industria ușoară (textile, tricotaj, confecții, pielărie și încălțăminte), este dezvoltată în raioanele Ungheni, Telenești, Orhei, Ialoveni, Călărași;

c) Industria mobilei și a hîrtiei;

d) Industria chimică și farmaceutică;

c) Industria extractivă (pietriș, prundiș, bolovani și silex, nisip, pietre pentru cioplit sau pentru construcții, pietre calcaroase), sunt concentrate în raioanele Orhei, Anenii Noi, Strășeni, Telenești;

Industria ușoară este una dintre cele mai importante sectoare din economia RD Centru. În prezent, industria ușoară din Republica Moldova reprezintă aproape 20% din totalul volumului de export al țării, din care 86% merg înspre Uniunea Europeană, iar restul este consumat de piața internă. Mare parte din cei angajați sunt femei din zonele rurale.

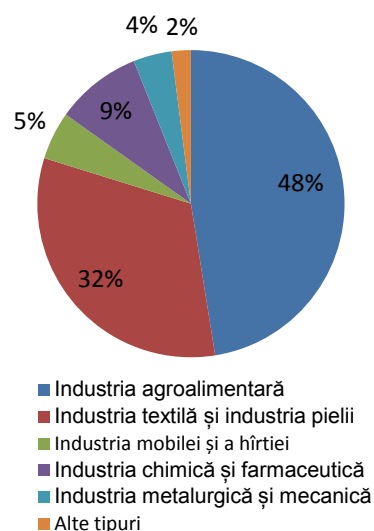
RDC a profitat și ea de tendința mutării producției în state unde costurile forței de muncă sunt mai scăzute. Astfel, sectorul de textile și confecții a devenit unul dintre cele mai dinamice. Apropierea de piețele de desfacere vest-europene (Rep. Moldova se situează la 1.300 de kilometri de Moscova și la 1.800 de kilometri de Hamburg) este un element-cheie al avantajelor strategice ca furnizor de textile și confecții. Un număr însemnat de companii (cca 61%) sunt situate în regiunea centrală a țării. Sistemul educațional este reprezentat, în sectorul respectiv, de școlile profesionale din Orhei și Ungheni.

În același timp, menționăm faptul că specializarea în industria textilă necesită un studiu aprofundat în domeniul prognozei pieții de desfacere a produsului în spațiul european, deoarece în ultima perioadă se înregistrează scăderi a cererii producției de covoare pe piața europeană.

Numărul de salariați antrenați în domeniul industrial în RDC constituie 26,45% din numărul total de salariați din acest domeniu antrenați la nivel de țară. Ponderea salariaților pe sectoare de producție este prezentată în figura ...¹⁷.

Totodată, sectorul industrial al RD Centru dispune de potențial, dar care nu este valorificat. Raionul Ungheni fiind cel mai dezvoltat centru industrial din regiune, iar cel mai slab dezvoltat este raionul Dubăsari.

Figura 9. Cota ocupării forței de muncă în sectoarele de producție

¹⁷Improved Regional Statistics in the Republic of Moldova

Antreprenoriatul. Numărul întreprinderilor în RD Centru ne prezintă o tendință pozitivă, majorându-se în perioada 2009-2013 cu cca 23%. Rata de creștere a numărului acestora în raport cu anul de referință diferă pe regiuni de dezvoltare. În 2013, în raport cu anul 2008, cea mai mare creștere a numărului IMM de 131% a fost înregistrată în regiunea Centru, cea mai mică creștere este observată în Nord, rata fiind de 115%.¹⁸. Astfel, putem vorbi despre tendințele mai pronunțate de a deschide afaceri noi în Centru față de celelalte regiuni, apropierea de capitală influențează pozitiv perspectivele dezvoltării mediului de afaceri.

O pondere considerabilă dintre întreprinderile din RD Centru, înregistrate în Registrul de Stat nu activează sau desfășoară o activitate nesemnificativă. În conformitate cu datele Biroului Național de Statistică (BNS) privind rapoartele financiare (contabile), ponderea întreprinderilor active din regiune constituie 26,9% din totalul întreprinderilor înregistrate în regiune¹⁹.

IMM-urile continuă să dețină o pondere majoră de 98,13% din totalul întreprinderilor și angajează cca 72% din salariații întreprinderilor din RD Centru, având un aport semnificativ la crearea locurilor de muncă. Totodată, densitatea întreprinderilor este de 7 IMM-uri/1000 locuitori. Astfel distribuția teritorială a numărului de agenți economici la 1000 locuitori plasează raionul Ialoveni pe primul loc cu un indicator de cca 8 IMM-uri/1000 locuitori, urmat de Ungheni, Strășeni și Anenii Noi cu cca 8 IMM-uri/1000 locuitori. La polul opus se află Telenești cu cca 3 IMM-uri/1000 locuitori, Călărași, Șoldănești, Dubăsari cu cca IMM-uri/1000 locuitori.

Distribuția numărului de întreprinderi active după dimensiuni evidențiază ponderea importantă a microîntreprinderilor (75,4%), această situație fiind condiționată de o serie de factori obiectivi cum ar fi condiții mai lejere de înregistrare și funcționare, inclusiv financiar-fiscale. Pentru comparare, în țările membre OCDE ponderea microîntreprinderilor variază între 70% și 95 %, în peste jumătate ponderea acestora fiind de 90% din totalul întreprinderilor²⁰.

În toate raioanele din RD Centru se înregistrează o pondere mai mare a numărului de întreprinderi din domeniul comerțului cu ridicata și cu amănuntul; repararea autovehiculelor, motocicletelor, a bunurilor casnice și personale (23%), agricultura, economia vinatului și silvicultura(12%), industria prelucrătoare (13%), tranzacții imobiliare, închirieri și activități de servicii prestate întreprinderilor (9%).

În țările europene sectorul IMM este considerat drept principalul furnizor al locurilor de muncă, angajând circa 70%-90% din numărul total de salariați (spre exemplu, România – 66%, Polonia – 73%, Ungaria – 75%, Spania – 77%, Italia – 82%, Portugalia – 85%²¹. În Republica Moldova sunt observate disparități importante între regiunile de dezvoltare în ceea ce ține de angajarea în IMM. Astfel, cel mai pronunțat impact asupra forței de muncă al IMM este înregistrat în Regiunea de dezvoltare Centru, unde este observată cea mai mare pondere a angajaților în IMM în raport cu numărul total al salariaților din regiune (72,3%), cel mai mic – în mun. Chișinău (51,7%). Astfel, în Regiunea de Dezvoltare Centru, în 5 din 13 raioane ponderea angajaților în IMM în totalul angajaților din raionul respectiv depășește 80% (Șoldănești, Dubăsari, Telenești, Rezina, Strășeni).

Crearea locurilor de muncă este importantă în contextul dezvoltării regionale, ceea ce, în special, conduce la reducerea exodului populației apte de muncă din regiune cu toate consecințele fenomenului dat. Este importantă analiza situației pe genuri de activitate ale întreprinderilor, care permite de a observa care dintre ele sunt mai atractive, cu perspective mai pronunțate de

¹⁸ Activitatea antreprenorială în profil teritorial, Note analitice în baza statisticilor oficiale, Biroul Național de Statistică

¹⁹ Camera Înregistrării de Stat, Registrul de Stat al Unităților de Drept; Biroul Național de Statistică, Populația stabilă la începutul anului 2014

²⁰ OECD (2014), "Enterprises by size", in Entrepreneurship at a Glance 2014

²¹ OECD (2014), "Enterprises by size", in Entrepreneurship at a Glance 2014

angajare. Acest aspect poate fi măsurat prin intermediul distribuției numărului de personal pe genuri de activitate ale întreprinderilor.

Turismul în RD Centru. Regiunea Centru se caracterizează printr-un bogat potențial turistic natural și antropic. Cel mai important produs turistic al Regiunii Centru este diversitatea peisagistică, etnică, culturală și religioasă. Prin trăsăturile fizico-geografice și patrimoniul cultural se poate exprima rolul și importanța socială a turismului în Regiunea Centru. Diversitatea modalităților dedicate timpului liber are la baza potențialul turistic natural și antropic ridicat din Regiunea Centru.

Principalele forme de turism practicate în RD Centru sunt: turismul vitivinicol, turismul religios, turismul cultural și turismul ecologic.

Zone economice libere. În RD Centru funcționează o singură zonă economică liberă și 2 parcuri industriale. ZEL Ungheni are deja o experiență în regiune și contribuie la dezvoltarea economică a localităților prin oferirea condițiilor adecvate pentru localizarea întreprinderilor în special a IMM-urilor. ZEL „Ungheni-Business,” este situată la hotar cu România, ceea ce oferă un avantaj investițional deosebit cu condiții favorabile de afaceri îndreptate spre UE. Cota cea mai solidă a investițiilor continuă să-i revină, aceasta constituind 29% din volumul total al investițiilor atrase în ZEL-urile din R. Moldova.

Genurile de activitate practicate pe teritoriul ZEL-ului sunt: producția industrială; sortarea, ambalarea, marcarea și alte asemenea operațiuni cu mărfurile tranzitate prin teritoriul vamal al Republicii Moldova; activitate comercială externă; alte genuri auxiliare de activitate, cum ar fi serviciile comunale, de depozitare, de construcții, de alimentație publică etc.

Parcuri industriale și incubatoarele de afaceri. Pe teritoriul RD Centru, sunt în proces de lansare a două parcuri industriale în orașul Strășeni: Parcul industrial ”CAAN” și Parcul industrial „Triveneta Cavi Development”. Crearea lor și impulsionearea activității acestora urmărește un impact socio-economic considerabil prin crearea locurilor de muncă și a facilităților pentru tinerii antreprenori, sporind astfel fluxul de investiții străine și contribuind la modernizarea infrastructurii antreprenoriale a RD Centru.

În regiune există 3 Incubatoare de afaceri amplasate în Nisporeni, Rezina și Dubăsari, care incubează cca 50 de rezidenți. Activitatea incubatoarelor se bazează pe susținerea dezvoltării întreprinderilor inovatoare aflate la început de activitate.

Afacerile incubate sunt găzduite în incubatoare pe o perioadă determinată de timp. În acest interval, firmele din regiune beneficiază de birouri dotate și utilate, suport consultativ și servicii de consultanță, precum și de susținere financiară în termeni de plăți limitate pentru utilități, internet, chirie, împrumuturi financiare fără dobândă etc. Alături de asigurarea sprijinului logistic necesar demarării activității, IAN organizează instruirii, cursuri de pregătire, acordă asistență în realizarea strategiilor de afaceri sau în scrierea de proiecte necesare atragerii de finanțare și facilitează participarea la activități de creare a rețelelor funcționale.

III. ANALIZA SWOT

	PUNCTE FORTE	PUNCTE SLABE	OPORTUNITĂȚI	RISCURI
GEOGRAFIE ȘI TOPOGRAFIE	<ul style="list-style-type: none"> - Existența unui fond forestier bogat (17,7% față de media națională – 11,9%), - Existența de arii protejate (25% din totalul pe țară); - Existența bazinelor hidrografice Prut și Nistru și a numeroaselor lacuri; - Existența de materii prime necesare industriei: argilă, calcar, nisip, pietriș. 	<ul style="list-style-type: none"> - Lipsa lucrărilor pentru combaterea eroziunii solului și alunecărilor de teren; - Calitatea apei din majoritatea râurilor se atribuie la clasa a treia de poluare a apei (grad mediu de poluare); 	<ul style="list-style-type: none"> - Existența unui potențial productiv ridicat în agricultură și piscicultură; - Conservarea și valorificarea ariilor naturale protejate ca destinații turistice; - Valorificarea resurselor de energie regenerabilă; (biomasă, solară); - Dezvoltarea și diversificarea industriei de producere a materialelor de construcție. 	<ul style="list-style-type: none"> - Impact negativ crescut al efectelor schimbărilor climatice și - Exploatarea nerațională a resurselor naturale;
CARACTERISTICI SPAȚIALE ȘI INSTITUȚIONALE	<ul style="list-style-type: none"> - RDC face parte din Euroregiunea Siret-Prut-Nistru; - RDC face parte din Euroregiunea Nistru; - RDC dispune de o structură instituțională funcțională la nivel regional (ADR, CRD) - Existența a 4 orașe cu capacitate de dezvoltare economică (Ungheni, Orhei, Hîncești, Strășeni); 	<ul style="list-style-type: none"> - Fragmentarea teritorial-administrativă excesivă a localităților; - Lipsa unui plan de amenajarea a teritoriului la nivel regional - ADR și CRD dețin competențe reduse privind implementarea politicilor publice la nivel regional; - Coordonarea redusă a acțiunilor APL cu structurile regionale; - Valorificarea insuficientă a potențialului sectorului asociativ - Capacitatea redusă administrativă de atragere și gestionare a fondurilor; 	<ul style="list-style-type: none"> - Vecinătatea cu UE; - Cooperarea transfrontalieră cu România; - Cooperarea transfrontalieră cu Ucraina - Cooperarea transnațională în cadrul Strategiei pentru Regiunea Dunării; - Proximitatea cu municipiul Chișinău; - Realizarea reformei administrative; - Aprobarea politicilor publice de dezvoltare urbană; - Parteneriate intercomunitare la nivel local și regional; 	<ul style="list-style-type: none"> - Proces de descentralizare și regionalizare tergiversat; - Cooperare și planificare intersectorială redusă; - Nivel înalt al percepției corupției în societate;

DEZVOLTARE SOCIALĂ	<ul style="list-style-type: none"> - Rețeaua de instituții de învățământ optimizată; - Rețea de servicii medicale dezvoltată; - Existența în Regiune a 7 Colegii și 12 Școli profesionale (Centre de Excelență) - Existența Centrului de Instruire Activă (CITA) a forței de muncă (unic în țară); - Rețele de ONG-uri care prestează servicii sociale; - Acoperirea cu servicii de salubritate funcționale în mediul urban; 	<ul style="list-style-type: none"> - Scăderea demografică și îmbătrânirea accentuată a populației; - Numărul copiilor de vârstă școlară scade constant; - Starea clădirilor în care sînt amplasate unitățile școlare nu oferă deplină siguranță, protecție și sănătate elevilor; - Dotarea insuficientă a instituțiilor medicale cu utilaj medical ; - Insuficiența personalului medico-sanitar în special în mediul rural; - Managementul deșeurilor menajere solide slab dezvoltat; - Servicii de aprovizionare cu apă și canalizare subdezvoltate; - Participarea redusă a cetățenilor în dezvoltarea serviciilor publice; 	<ul style="list-style-type: none"> - Implicarea sectorului privat în prestarea serviciilor educaționale - Valorificarea deplină a potențialului economic și accesul populației la servicii publice; - Construcția și modernizarea stațiilor de epurare a apei; - Programe sociale pentru specialiști și familii tinere; 	<ul style="list-style-type: none"> - Accentuarea în următorii ani a scăderii demografice; - Accelerarea ritmului de îmbătrânire a populației; - Creșterea numărului de copii neșcolarizați; - Nivel ridicat de morbiditate (îmboțnăviri); - Salarii mici în sfera educațională și medicală;
---------------------------	--	---	---	--

ECONOMIA REGIUNII ȘI MEDIUL DE AFACERI	<ul style="list-style-type: none"> - Terenuri agricole disponibile pentru agricultura ecologică; - Forță de muncă disponibilă în special în mediul rural; - Dinamica pozitivă a numărului IMM-urilor active; - Existența în regiune a 3 incubatoare de afaceri, 2 parcuri industriale și 2 Zone economice libere; - Existența unui număr mare de obiective turistice: mănăstiri, muzee, monumente naturale și arhitecturale; - 3 coridoare europene de importanță strategică; - Densitatea mare a drumurilor publice; (31,3 km/100km², media națională - 26,9km); - Rețeaua de căi ferate din RDC; - Sector activ al confecțiilor textile; - Ponderea cea mai mare a angajărilor în IMM în totalul salariaților (72,3% din totalul salariaților din RD Centru) 	<ul style="list-style-type: none"> - Parcelarea excesivă a terenurilor agricole; - Necorelări ale cererii cu oferta de pe piața de muncă; - Sectorul de producere este subdezvoltat; - Număr redus de IMM-uri în mediul rural; - Nivel scăzut al culturii antreprenoriale și al formării profesionale - Performanța redusă a parcurilor industriale; - Starea deplorabilă a traseelor turistice și lipsa indicatoarelor turistice; - Lipsa experților calificați și a companiilor competitive pentru realizarea proiectelor de reabilitare a drumurilor; - Starea tehnică necorespunzătoare a drumurilor; - Migrația externă a forței de muncă; - Cooperare insuficientă între industrie și cercetare; - Lipsa parteneriatelor eficiente între mediul public și privat; 	<ul style="list-style-type: none"> - Consolidarea unui sector de producere a produselor agroalimentare ecologice și tradiționale; - Proximitatea cu piața de desfacere a mun. Chișinău; - Înființarea de Centre de instruire și formare profesională în baza reformei învățământului vocațional; - Îmbunătățirea accesului IMM-urilor la finanțare - Implicarea activă a APL-urilor în dezvoltarea economică a localităților - Creșterea numărului de incubatoare de afaceri; - Dezvoltarea infrastructurii de afaceri pentru sporirea fluxului de investiții străine și modernizarea infrastructurii regiunii; - Creșterea fluxului turistic către regiune; - Modernizarea infrastructurii rutiere și feroviare; - Programe Naționale de dezvoltare a afacerilor; - Creșterea competitivității întreprinderilor prin investiții în proiecte de cercetare și inovare; 	<ul style="list-style-type: none"> - Migrarea în continuare a forței de muncă calificate și înalt calificate; - Tendința de majorare a poverii fiscale; - Lipsa investițiilor în domeniul turismului - Suprasolicitaarea drumurilor naționale și continuarea degradării infrastructurii de transport rutier; - Adâncirea crizei financiare și economice; - Sprijin incoerent pentru dezvoltarea sectorului IMM; - Stoparea finanțării externe; - Forța de muncă angajată ilegal; - Neadaptarea agenților economici din regiune la standardele de calitate europene;
---	---	---	--	--

3.1 Avantaje comparative, provocări și riscuri posibile

- **Geografie, topografie și resurse naturale**

Regiunea de Dezvoltare Centru are o *poziție geografică* favorabilă, aflându-se la hotar cu alte 4 regiuni: Nord, Sud, municipiul Chișinău și Transnistria, precum și cu România, fiind la intersecția unor importante trasee rutiere naționale și internaționale. Totuși, vecinătatea cu regiunea separatistă Transnistria creează multiple dificultăți și riscuri de dezvoltare a localităților din această zonă.

Diversitatea condițiilor naturale – soluri, relief, ape, păduri, terenuri peisagistice etc. – asigură condiții favorabile dezvoltării agriculturii, inclusiv a celei ecologice, a serviciilor de aprovizionare cu apă și turismului în regiune. De asemenea, există posibilități de a extinde suprafața ariilor protejate în regiune.

Resursele naturale de care dispune RDC (argila, nisipul, calcarul) pot servi și în continuare drept materie primă pentru dezvoltarea industriei de producere a materialelor de construcție. Totuși, este necesară o exploatare corectă a acestor resurse din punct de vedere economic și al protecției mediului pentru a reduce efectele negative ale acestor activități.

- **Caracteristici spațiale și instituționale**

Vecinătatea cu UE deschide noi oportunități, atât pentru agenții economici din regiune, cât și pentru autoritățile publice, care au acces direct la programe de cooperare transfrontalieră și transnaționale finanțate de UE. Utilizarea fondurilor naționale și externe pentru reabilitarea infrastructurii regionale, implementarea unor programe de susținere a afacerilor și îmbunătățirea condițiilor de mediu va contribui la eliminarea constrângerilor de creștere economică și va accelera dezvoltarea regiunii.

Proximitatea regiunii de mun. Chișinău oferă avantaje de acces la piața de desfacere a capitalei, generează locuri de muncă pentru populația regiunii, sporește accesul către instituțiile educaționale și de sănătate, dar în același timp, creează dezavantaje în ceea ce privește dezvoltarea utilităților și serviciilor în raioanele învecinate. De asemenea, această proximitate favorizează migrația persoanelor calificate spre mun. Chișinău care oferă condiții de muncă, de trai și nivel de salarizare mai bune decât în alte localități.

În RDC sunt amplasate câteva *centre urbane* – Ungheni, Orhei, Strășeni, Hîncești – care au un potențial mai mare de dezvoltare economică și de regionalizare a serviciilor publice în anumite domenii (apă și canalizare, managementul deșeurilor solide) și care pot să devină poli de creștere în regiune. Prin aceste orașe trec importante rețele de transport auto și feroviar. Este în special notabil nodul feroviar din Ungheni, care servește drept principal punct de trecere a persoanelor și mărfurilor în și din România. În același timp asistăm la procese lente de dezvoltare urbană a majorității orașelor din regiune. În dezvoltarea orașelor din regiune se manifestă multiple provocări pentru care sunt necesare proiecte investiționale – mobilitate urbană, conectivitatea cu alte orașe și regiuni, relația urban-rural, sisteme moderne de comunicații, digitalizarea serviciilor etc.

Structura instituțională a dezvoltării regionale este constituită și funcțională. Agenția de Dezvoltare Regională și Consiliul Regional pentru Dezvoltare sunt principalele instituții la nivel regional responsabile de procesul de dezvoltare regională. Totuși, aceste instituții nu au capacități suficiente sau competențe pentru a realiza pe deplin prioritățile de dezvoltare stabilite. Planificările sectoriale la nivel național și planificarea regională nu sunt bine integrate. În prezent, nu există mecanisme eficiente de activizare a relațiilor de cooperare dintre comunități o participare mai activă în realizarea politicii de dezvoltare regională. De asemenea, potențialul sectorului asociativ este puțin valorificat atât timp cât acest tip de organizații se simt izolate de procesul dezvoltării regionale.

Promovarea politicii de dezvoltare regională și accentul reînnoit al Guvernului pe descentralizare și regionalizare pot crea condițiile necesare pentru implementarea unor proiecte la nivel regional ce ar elimina punctele slabe ale RDC.

Potențialul (fizic/material) de valorificare a fondurilor externe este mare, însă capacitățile reduse de accesare și gestionare a acestor fonduri împiedică transformarea lor în activități practice. Pentru evitarea acestui risc reprezentanții regiunii urmează să dezvolte și să consolideze capacitățile actorilor de nivel regional în elaborarea și gestionarea proiectelor, în relațiile de colaborare cu diverse programe și fonduri de susținere și astfel să fie în stare să acceseze și să utilizeze eficient fondurile.

- **Procese demografice și dezvoltarea socială**

Tendința negativă de reducere a numărului *populației* se menține fiind influențată de diverși factori. Acest fenomen este însoțit și de un proces de migrație în special spre mun. Chișinău și în afara țării. În general, pleacă cei cu o anumită pregătire profesională. Astfel, este foarte important să existe programe de formare profesională continuă pentru ca oamenii să se poată adapta la cerințele pieții muncii.

Asigurarea cu locuințe *sociale* pentru anumite categorii de cetățeni este redusă și necesită schimbări radicale.

În domeniul *sănătății* chiar dacă majoritatea populației are acces la servicii de sănătate calitatea acestora este foarte joasă, iar accesul grupurilor vulnerabile la aceste servicii este dificil.

Sistemul *educațional* este într-un proces profund de reformare cu efecte diverse asupra elevilor, profesorilor și comunităților. Este foarte important ca în procesul de realizare a proiectelor investiționale să se țină cont de aceste schimbări.

Ponderea infrastructurii *utilităților publice* în RDC este sub media pe țară, iar nivelul de prestare a serviciilor necesită îmbunătățire și modernizare. Această situație determină creșterea costurilor de transport, restrânge mișcarea bunurilor, serviciilor și resurselor umane și nu doar reduce activitatea economică, dar și limitează dezvoltarea umană. Starea precară a infrastructurii utilităților constituie un impediment în crearea condițiilor de dezvoltare a industriei și micului business și asigurarea calității vieții locuitorilor.

- **Dezvoltare economică**

RDC se caracterizează printr-un nivel scăzut de dezvoltare *industriale*. Întreprinderile industriale nu sunt dezvoltate deoarece nu există o infrastructură industrială funcțională, un mecanism de promovare a producției autohtone pe terțe piețe și nu se asigură uniformitatea calității produselor și îmbunătățirea permanentă a acestora.

Domaniul *agricultură* se caracterizează printr-o capacitate redusă de cultivare și prelucrare a produselor agricole, datorită tehnologiilor învechite și insuficienței serviciilor de informare și consultanță în domeniu. Potențialul economic scăzut al întreprinderilor agricole și gospodăriilor țărănești, managementul ineficient al exploatării agricole au determinat subdezvoltarea sectorului agrar, predominant în localitățile rurale din regiune.

RDC are un potențial *turistic* unic comparativ cu celelalte regiuni. Însă unitățile turistice existente nu sunt aliniate la standardele moderne (din punct de vedere al vizibilității, calității serviciilor, capacității organizaționale, dotării cu resurse, al infrastructurii) fapt ce determină o stagnare a dezvoltării turismului. Fondul forestier, diversele arii protejate și rezervațiile științifice aflate pe teritoriul regiunii sunt puțin utilizate ca resurse în dezvoltarea turismului și odihnei. Mai mult ca atât, ca și în alte regiuni, lipsa cronică a investițiilor publice a dus la degradarea semnificativă a rețelei de drumuri, a căilor feroviare și a infrastructurii utilităților publice.

Crearea *parcurilor industriale, dezvoltarea Zonelor Economice Libere* va avea un impact socio-economic considerabil, cel mai important dintre care ține de crearea a câtorva mii de locuri de muncă bine plătite, vor spori fluxul de investiții străine și vor contribui la modernizarea infrastructurii regiunilor.

RDC dispune de o *rețea dezvoltată de drumuri*, însă calitatea acestora este nesatisfăcătoare, fapt care influențează asupra conexiunii dintre localitățile regiunii și accesul către centrele urbane și coridoarele europene. Starea deplorabilă a drumurilor, calitatea joasă a infrastructurii tehnico-edilitare, diversificarea redusă a pieței de desfacere, nivelul înalt al corupției care afectează dezvoltarea regiunii reprezintă puncte slabe generale care sunt în dependență de programele și

politicenaționale de dezvoltare, iar consolidarea acestor puncte slabe necesită suportul organelor de conducere și asigurarea cadrului legislativ.

Influența politicilor naționale este în special importantă în condițiile în care veniturile proprii ale autorităților locale din regiune nu sunt suficiente pentru acoperirea cheltuielilor necesare, iar implementarea eficientă a politicilor la nivel local depinde de transferurile din bugetul de stat. Astfel, instabilitatea politică și declinul economic la nivel național pun în pericol dezvoltarea RDC.

În același timp, în ultimii ani s-au intensificat și stările extreme meteorologice, care dăunează activității economice, în special în sectorul agrar și agroindustrial, iar uneori chiar paralizează activitatea unor localități pe o perioadă de timp.

Avantajele comparative ale analizei punctelor forte și a oportunităților determină o orientare strategică optimistă a RDC. Principalele direcții de dezvoltare a regiunii se bazează pe resursele existente ce pot fi consolidate prin utilizarea oportunităților identificate și sunt următoarele:

Tabel 1. Matricea de impact și probabilitate a riscurilor

Riscul	Impact	Probabilitate	Acțiuni
Politic			
Cadrul legal instabil, inflexibil și necorelat	major	aproape sigur	-
Gradul sporit de corupție și birocratie	major	aproape sigur	-
Lipsa voinței politice pentru implementarea reformei administrative	moderat	probabil	-
Economic			
Emigrarea semnificativă în rândul tinerilor	sever	aproape sigur	Programe de formare elaborate în funcție de cererea pieței, de specificul sectorului de activitate care generează cererea celor mai multe locuri de muncă și de tipul de competențe și abilități cerute pe piață;
Sprajin insuficient pentru dezvoltarea sectorului IMM	major	probabil	Crearea unei infrastructuri de afaceri moderne care să răspundă la cerințele specifice ale investitorilor formată din parcuri industriale și tehnologice, centre de afaceri, incubatoare de afaceri, în cadrul cărora firmele să se bucure de anumite facilități și servicii specifice.
Stoparea finanțării externe	major	probabil	-
Industria nedezvoltată	sever	probabil	Extinderea serviciilor industriale de producere, diversificarea lor și uniformizarea calității produselor în RDC
Mediu			

Creșterea presiunii antropice asupra mediului înconjurător	sever	aproape sigur	Instituirea și susținerea colectării selective a deșeurilor, creșterea gradului de recuperare și reciclare a deșeurilor; Îmbunătățirea accesului la infrastructura de apă prin asigurarea serviciilor de alimentare cu apă, canalizare și epurare în zonele urbane și rurale
Instituțional			
Incapacitatea administrativă de atragere și gestionare a fondurilor	sever	posibil	Dezvoltarea de capacități și consolidarea relațiilor de colaborare cu diverse programe și fonduri de susținere și utilizarea eficientă a fondurilor accesate
Lipsa capacității și a încrederii de a stabili parteneriate la nivel local	major	posibil	Consolidarea capacităților APL-urilor și realizarea campaniilor de informare privind avantajele parteneriatelor publice-private pentru ambele părți

IV. OBIECTIVUL GENERAL ȘI OBIECTIVELE SPECIFICE

Procesul de identificare a priorităților a pornit de la necesitățile multiple ale regiunii. Este o realitate faptul că resursele publice sînt limitate și insuficiente pentru a realiza toate proiectele care ar putea fi implementate în condiții ideale. De aceea, eforturile regionale se vor concentra pe activitățile menite să stimuleze potențialul regiunii, să elimine cele mai fundamentale constrîngeri și să realizeze cele mai importante obiective, cu impact multiplu asupra mai multor sectoare.

Îndeplinind această misiune, RD Centru va deveni o regiune productivă (bazată pe eficiența forței de muncă) și dinamică (pentru a reuși să atragă investițiile și să dezvolte competențele).

Eforturile depuse trebuie să fie concentrate pe:

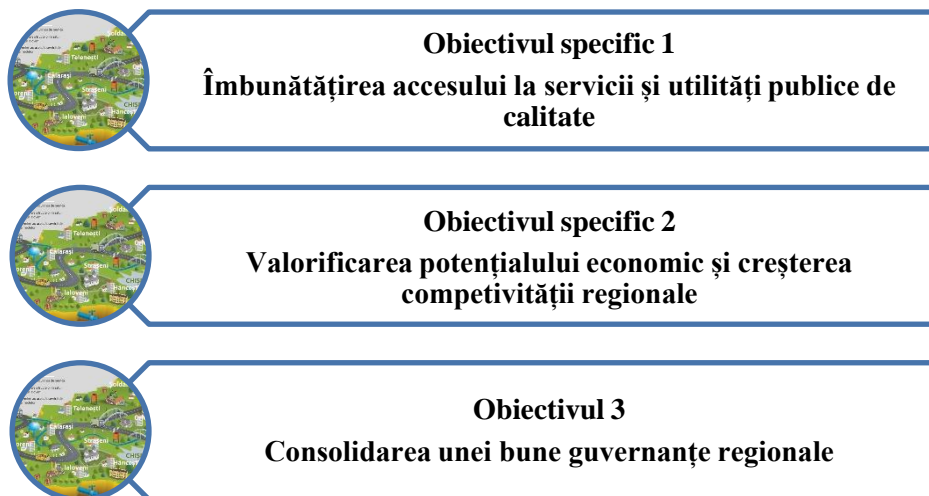
- **Creșterea calității și accesului la serviciile publice locale, a conectivității și mobilității în regiune**, efort materializat în dezvoltarea infrastructurii fizice și sociale, dar și prin regionalizarea rețelelor publice deja dezvoltate. Un accent deosebit se va pune pe consolidarea rețelelor de servicii publice urbane existente și extinderea lor în mediul rural, precum și pe dezvoltarea unor servicii pe principiul de aglomerare (clusterizare).
- **Crearea condițiilor prielnice dezvoltării IMM-urilor și atragerii investițiilor în domeniul economic**. Aici se va pune accentul pe asistență pentru întreprinderile care au potențial de creștere și care își concentrează activitatea pe domeniile de specializare regională. De asemenea asistența pentru mediul privat se va axa pe dezvoltarea rețelelor de marketing regional, sprijinirea activităților de inovare și modernizarea IMM-urilor.
- **Identificarea nișelor din turism și crearea ofertelor turistice**. În RD Centru există un potențial de a dezvolta și de a susține produsele tradiționale. Se impune necesitatea unor intervenții la nivel regional pentru a sprijini domeniul turismului, inclusiv activitățile de promovare în țară și peste hotare.
- **Creșterea nivelului productivității care este o condiție necesară pentru dezvoltarea economică a regiunii. În acest context, accentul va fi plasat pe:**
  - *Dezvoltarea aptitudinilor* – orientarea asupra categoriilor de persoane fără calificare și îmbunătățirea abilităților persoanelor ocupate;
  - *Inovare* – crearea de condiții stimulatoare ca întreprinderile, în special IMM-urile, folosind tehnologii noi și metode inovative să transforme cît mai multe idei în produse și/sau servicii noi ori îmbunătățite;
  - *Antreprenoriat*– dezvoltarea culturii antreprenoriale, începînd de la școală, crearea condițiilor prielnice pentru inițierea afacerilor proprii, în special în mediul rural;
  - *Investiții* – îmbunătățirea nivelului de investiții în sectorul public și privat.
- **Combaterea sărăciei și a excluziunii sociale în regiune**. Alături de creșterea productivității și ocuparea forței de muncă, accentul va fi pus și pe o protecție socială modernă și eficientă. La acest capitol, intervențiile vor fi făcute în strînsă corelare cu politicile sociale și educaționale de la nivel de țară.
- **Îmbunătățirea capacităților instituțiilor responsabile de dezvoltarea regiunii**. O intervenție necesară este dezvoltarea de capacități, instituții și mecanisme care să sprijine dezvoltarea regiunii de la nivel local, raional și regional.

Luînd în considerație factorii enunțați anterior, dar și prioritățile stabilite la nivel național a fost stabilit următorul **obiectiv general**:

„Dezvoltarea echilibrată a localităților prin stimularea competitivității economice și asigurarea accesului populației la servicii și utilități publice calitative.”

Astfel, pentru realizarea acestui obiectiv au fost identificate trei obiective strategice specifice și două direcții orizontale.

○ **Obiective specifice:**

Direcțiile orizontale reprezintă domenii de intervenție orientate spre promovarea modelelor și practicilor de dezvoltare durabilă conform Obiectivelor de Dezvoltare Durabilă 2030. Aceste direcții de dezvoltare reprezintă un angajament al instituțiilor responsabile de implementarea strategiei să contribuie prin activități și proiecte tematice la facilitarea participării active a comunităților și grupurilor vulnerabile în procesele de dezvoltare locală și regională.

○ **Direcții orizontale:**

•**Direcția orizontală 1 (DO1)**
Dezvoltarea durabilă integrată
(mediu și schimbări climatice)

•**Direcția orizontală 2 (DO2)**
Promovarea incluziunii sociale și egalității de șanse (integrarea socială a comunităților și grupurilor vulnerabile)

Prezenta Strategie își propune cumularea eforturilor întru atingerea următorului **impact** scontat:

- Nivelul de trai al populației este îmbunătățit;
- Disparitățile intraregionale sunt diminuate;
- Coeziunea teritorială este asigurată.

Progresul de realizare a obiectivului general al SDR Centru va fi cuantificat prin estimarea următorilor **indicatori**:

- PIB – ul regional;
- Nivelul de sărăcie în regiuni;
- Indicele de disparitate.

4.1 Obiectivul specific 1: Îmbunătățirea accesului la servicii și utilități publice de calitate

Raționament.

Insuficiența investițiilor în infrastructura publică din ultimele decenii, utilizarea tehnologiilor învechite și a materialelor necalitative, calitatea scăzută a forței de muncă au condus la o

deteriorare semnificativă a traseelor, rețelelor de alimentare cu apă, canalizare și aprovizionare cu gaze. Toate acestea subminează fundamental competitivitatea, atât la nivel național cât și regional. Și dimpotrivă, reabilitarea/reconstrucția infrastructurii va spori gradul de atractivitate al regiunii pentru investiții ceea ce va conduce la o creștere economică și implicit la bunăstarea populației.

Implementarea acestei priorități va ține în mare parte de implementarea Programelor Regionale Sectoriale în domeniile de infrastructură fizică care practic reprezintă ghiduri-strategice de dezvoltare a sectoarelor respective.

Alimentarea cu apă potabilă calitativă este un imperativ al regiunii unde densitatea conductelor de apă este aproximativ de două ori mai mică decât media națională, și 80% din populație folosește apa din fântâni și izvoare. Aceasta afectează sănătatea populației și sectorul agroindustrial.

Modernizarea drumurilor va urma scopul de a spori accesul la arterele naționale și internaționale pentru o mai bună conectivitate și mobilitate. În acest context, în PRS în domeniul Drumuri Regionale și Locale, pentru Regiunea de Dezvoltare Centru au fost identificate 12 coridoare rutiere principale care vor servi baza propunerilor de proiecte în perioada ce urmează. Banca Mondială a acceptat să finanțeze proiecte ce se încadrează în patru coridoare din RD Centru.

În perspectiva dezvoltării durabile a Regiunii Centru, în perioada de finanțare 2016-2020 vor fi implementate proiecte cu impact regional care vor contribui la realizarea obiectivului general, stabilit în prezenta Strategie și care este în deplină concordanță cu prioritățile și măsurile incluse în SNDR 2016-2020, dar și în SND Moldova 2020.

În acest context, măsurile cu impact maxim în asigurarea unui grad mai înalt al accesului la servicii și utilități publice calitative sînt:

Măsura 1.1 Reabilitarea rețelei de drumuri locale și regionale

- 1.1.1 Asistență și suport la elaborarea propunerilor de proiecte în domeniul infrastructurii de transport;
- 1.1.2 Implementarea proiectelor de reabilitare a rețelei de drumuri locale și regionale;
- 1.1.3 Monitorizarea implementării proiectelor;
- 1.1.4 Actualizarea PRS Drumuri Locale și Regionale.

Măsura 1.2 Îmbunătățirea sistemelor de aprovizionare cu apă și canalizare

- 1.2.1 Asistență și suport la elaborarea propunerilor de proiecte în domeniul aprovizionării cu apă și canalizare;
- 1.2.2 Implementarea proiectelor de aprovizionare cu apă și canalizare;
- 1.2.3 Monitorizarea implementării proiectelor;
- 1.2.4 Suport privind elaborarea capitolului referitor la AAC în cadrul Strategiilor de Dezvoltare Socio-Economică (SDSE) a raioanelor;
- 1.2.5 Revizuirea și actualizarea PRS AAC.

Măsura 1.3 Dezvoltarea sistemelor integrate de management al deșeurilor solide la nivel regional

- 1.3.1 Informarea și sensibilizarea publicului privind gestionarea integrată a deșeurilor solide;
- 1.3.2 Asistență și suport la elaborarea propunerilor de proiecte în domeniul MDS;
- 1.3.3 Implementarea proiectelor în domeniul MDS;
- 1.3.4 Monitorizarea implementării proiectelor;

- 1.3.5 Suport privind elaborarea capitolului referitor la MDS în cadrul Strategiilor de Dezvoltare Socio-Economică (SDSE) a raioanelor;
- 1.3.6 Revizuirea și actualizarea PRS MDS.

Măsura 1.4 Creșterea eficienței energeticeclădirilor și serviciilor publice

- 1.4.1 Asistență și suport la elaborarea propunerilor de proiecte de eficiență energetică;
- 1.4.2 Implementarea proiectelor de eficiență energetică;
- 1.4.3 Monitorizarea impementării proiectelor;
- 1.4.4 Revizuirea și actualizarea PRS EE.

Rezultate așteptate	Indicatori de rezultat
Infrastructură rutieră reabilitată și sistem de transport public și privat accesibil;	Ponderea drumurilor locale și regionale calificate în stare bună (%)
Acces îmbunătățit la servicii de aprovizionare cu apă și canalizare;	Rata de conectare la servicii îmbunătățite de aprovizionare cu apă (%), urban/rural; Rata de conectare la servicii de canalizare (%), urban/rural.
Acces îmbunătățit la servicii de gestionare integrată a deșeurilor solide;	Rata de acoperire cu servicii MDS (%), urban/rural; Numărul de spații neconforme de depozitare (nr.).
Condiții îmbunătățite în clădirile publice prin măsuri de eficiență energetică/Consum de energie redus la nivelul instituțiilor publice și a sistemelor de iluminat public.	Suprafața renovată a clădirilor publice prin eficiență energetică (mp)

4.2 Obiectivul specific 2: Valorificarea potențialului economic și creșterea competitivității regionale

Raționament. Diversele dimensiuni ale vieții urbane - economică, socială, culturală și de mediu - sunt strâns legate între ele, iar succesul în materie de dezvoltare urbană poate fi atins numai prin intermediul unei abordări integrate. Prin prezenta Strategie plasăm câteva accente privind dezvoltarea urbană în viitoarea perioadă 2016-2020. Una dintre prioritățile de dezvoltare durabilă la nivelul Regiunii Centru este crearea unor mecanisme de dezvoltare economică accentuată a orașelor în baza abordării de tip ”orașe - poli de creștere”. Astfel de localități urbane, avînd un nivel ridicat de dezvoltare, pe de o parte, au rolul de catalizatori pentru creativitate și inovare, iar pe de altă parte, reprezintă centre de atracție pentru localitățile din vecinătate, contribuind la dezvoltarea integrată a acestora și implicit la dezvoltarea economică și socială a zonei în general.

Pentru perioada de programare 2016-2020 se planifică elaborarea Programului Regional Sectorial de dezvoltare economică, care va crea instrumentele operaționale de dezvoltare a domeniului economic și va facilita implementarea politicilor economice în regiune. Succesul implementării acestui PRS va depinde în totalitate de eforturile la nivel național de eficientizare și promovare a lanțurilor de valori și a relațiilor echitabile producător-furnizor, precum și de îmbunătățirea sistemelor de achiziție, păstrare și comercializare (în plan intern și internațional), în special pentru sectorul agroalimentar.

Stimularea dezvoltării sectorului privat reprezintă un imperativ pentru crearea locurilor de muncă, și astfel, devine o prioritate pentru următorii ani. În acest context, crearea premiselor pentru: diversificarea economică, susținerea specializărilor regionale, o performanță mai bună în

industria prelucrătoare și creșterea competitivității, sunt cruciale pentru dezvoltarea economică a regiunii în perspectivă.

Este necesară o utilizare mai eficientă a resurselor industriale și agricole ale regiunii prin creșterea sistematică a capacităților de producție, de prelucrare și depozitare a produselor, și sporirea semnificativă a calității de producere din partea producătorilor din regiune, precum și asigurarea piețelor profitabile pentru produsele regionale. Mai mult ca atât, este esențială și creșterea valorii adăugate a produselor regionale prin dezvoltarea/modernizarea sistematică a industriei prelucrătoare a producției agricole și aplicarea standardelor internaționale de calitate.

Baza economică a regiunii va fi consolidată prin crearea unui mediu de afaceri mai favorabil pentru industriile producătoare și îmbunătățirea condițiilor pentru demararea și gestionarea activităților economice în regiune. Creșterea competitivității întreprinderilor regionale pe piețele interne și internaționale va fi asigurată prin stimularea inovării, dezvoltarea și susținerea brandurilor/mărcilor regionale. Dezvoltarea forței de muncă competitive, cu aptitudini potrivite necesităților actuale și celor viitoare ale pieței, prin educație, instruire și recalificare profesională vor alimenta competitivitatea economică a regiunii și va spori atractivitatea pentru investitori.

Domeniul turismului, în general, și al turismului rural, în particular, este bine susținut de un valoros potențial turistic al Regiunii de Dezvoltare Centru. Totodată, elaborarea unui Program Regional Sectorial în domeniul dezvoltării turismului va contribui la identificarea instrumentelor și modalităților de impulsionare a valorificării acestui potențial și a sporirii vizibilității acestuia. Turismul acționează ca un element ce dinamizează sistemul economic al regiunii și, ca urmare, antrenează o creștere în sfera producției bunurilor și serviciilor, o dezvoltare a bazei tehnico-materiale și o stimulare a ramurilor participante ce țin de construirea și echiparea spațiilor de cazare și alimentație, modernizarea rețelei de drumuri, modernizarea mijloacelor de transport, de instalații pentru agrement.

Dezvoltarea treptată a infrastructurii turistice din regiune și o dezvoltare sistematică a resurselor umane în gestionarea turismului, serviciilor turistice și activităților de comerț, susținute de activități ample de marketing, vor asigura condiții "SINE QUA NON" pentru sectorul turistic și atragerea investițiilor relevante.

Măsura 2.1 Sprijinirea dezvoltării urbane durabile

- 2.1.1 Dezvoltarea capacităților orașelor privind planificarea urbană integrată;
- 2.1.2 Sprijinirea acțiunilor inovative în dezvoltarea orașelor.

Măsura 2.2 Dezvoltarea economiei regionale

- 2.2.1 Elaborarea Programului Regional Sectorial în domeniul dezvoltării economice;
- 2.2.2 Încurajarea participării IMM-urilor la diverse rețele de cooperare economică;
- 2.2.3 Sprijinirea activităților de inovare ale IMM-urilor.

Măsura 2.3 Extinderea și diversificarea infrastructurii de suport a afacerilor și serviciilor

- 2.3.1 Asistență în diversificarea serviciilor oferite de structurile teritoriale de suport a afacerilor;
- 2.3.2 Susținerea creării, dezvoltării și funcționării parcurilor industriale, zonelor economice libere, incubatoarelor de afaceri etc;
- 2.3.3 Suport în elaborarea și implementarea programelor de instruire economică și antreprenorială.

Măsura 2.4 Dezvoltarea potențialului turistic al regiunii

- 2.4.1 Elaborarea Programului Regional Sectorial de dezvoltare a turismului în RD Centru;

2.4.2 Promovarea potențialului turistic al regiunii și sporirea vizibilității turistice;

2.4.3 Reabilitarea și conservarea patrimoniului cultural și natural.

Rezultate așteptate	Indicatori de rezultat
Atractivitate crescută a orașelor pentru cetățeni și mediu de afaceri;	Creșterea gradului de acces la serviciile publice de calitate (%)//Gradul de satisfacție privind calitatea vieții în orașe
Potențialul economic al regiunii este valorificat;	IMM/1000 de locuitori (nr.); Productivitatea muncii (mii lei)
Patrimoniul cultural și natural protejat și valorificat în scopuri turistice;	Clădiri și ansambluri de patrimoniu restaurate (nr.)
Potențialul turistic cu specific local valorificat.	Festivaluri și manifestări tradiționale și culturale (nr.)

4.3 Obiectivul specific 3: Consolidarea unei bune guvernante regionale

Raționament. Buna guvernanta, în general, și o bună guvernanta regională, în particular, are la bază următoarele dimensiuni:

- Participarea tuturor, a bărbaților și a femeilor, la procesul de luare a deciziilor;
- Transparența procesului de luare a deciziilor și accesibilitatea la informații;
- Orientarea spre consens prin discuții, negocieri și medierea diferitelor interese;
- Echitatea și incluziunea socială;
- Eficacitatea și eficiența care înseamnă că procesele și instituțiile/întreprinderile produc acele rezultate, care satisfac nevoile cetățenilor/clientilor, inclusiv utilizarea judicioasă a resurselor naturale și protecția mediului;
- Responsabilitatea, care este o dimensiune cheie și importantă atât pentru instituțiile guvernamentale, cât și pentru întreprinderile private se referă la modul în care anumite teritorii sunt organizate și guvernate.

Guvernanta regională se referă la modul în care anumite teritorii sunt organizate și guvernate. Guvernarea participativă presupune eficientizarea procesului de implementare a politicii de dezvoltare regională. Ca urmare a experienței de implementare a politicii de dezvoltare regională, se propune de consolidat funcționarea unor mecanisme precum cel al cooperării inter-comunitare și inter-regional în cadrul procesului de planificare integrată a dezvoltării regionale, luându-se în considerare principiile non-discriminatorii și de gender.

În același timp, pentru a asigura un management eficient și a eficientiza procesul de implementare a politicii de dezvoltare regională, au fost incluse măsuri care vizează consolidarea capacității actorilor locali (APL-urile) și regionali în gestionarea proiectelor, astfel încât să se poată realiza transferul de responsabilități într-o eficientizare a procesului de coordonare și de responsabilizare a tuturor actorilor implicați.

Măsura 3.1 Consolidarea capacităților actorilor locali și regionali responsabili de dezvoltarea regională

3.1.1 Consolidarea capacităților actorilor locali și regionali în elaborarea de politici și managementul proiectelor de dezvoltare regională;

3.1.2 Dezvoltarea de noi mecanisme participative în procesul de dezvoltare regională.

Măsura 3.2 Promovarea potențialului de dezvoltare al RD Centru

3.2.1 Dezvoltarea rețelelor de informare și comunicare privind cooperarea interregională, transfrontalieră și transnațională;

3.2.2 Organizarea evenimentelor de promovare a regiunii (conferințe, forum, expoziții, festivaluri etc.).

Măsura 3.3 Perfecționarea sistemului de planificare și programare

- 3.3.1 Implementarea eficientă și transparentă a strategiei și planurilor operaționale regionale;
- 3.3.2 Elaborarea de analize și studii în domeniul dezvoltării regionale;
- 3.3.3 Îmbunătățirea sistemului de monitorizare și evaluare.

Rezultate așteptate	Indicatori de rezultat
Instituții de dezvoltare regionale funcționale și eficiente	Nivel crescut al satisfacției populației față de activitatea instituțiilor de dezvoltare regională (%);
Rețele de informare și comunicare regionale funcționale	Structuri parteneriale create (nr.)
Implementarea eficientă și transparentă a programelor și proiectelor de dezvoltare regională	Nivel de încredere al cetățenilor față de instituțiile implementatoare (%)

V. IMPLEMENTAREA ȘI MONITORIZAREA STRATEGIEI

5.1 Etape de implementare

Procesul de implementare a SDR Centru 2016-2020 presupune identificarea raportului optim între resurse și nevoi și cuprinde un mix de intervenții, de la investiții în infrastructură la măsuri soft (cu caracter de dezvoltare și consolidare capacități), implementate în comun cu partenerii regionali. Aceste intervenții vor fi grupate într-un portofoliu de proiecte regionale strategice identificate, selectate și prioritizate împreună cu instituțiile responsabile de dezvoltarea regională.

În contextul corelării SDR Centru 2016-2020 cu prevederile SNDR 2016-2020, vom menționa aceleași două etape de implementare:

Etapa 1. Etapa tranzitorie spre o nouă formă a dezvoltării regionale, cu un cadru temporar estimativ de 3 ani, din 2016-2018;

Etapa 2. Etapa de implementare a dezvoltării intersectoriale integrate. Perioada de implementarea a acestei etape va fi 2018-2020.

Prima etapă presupune organizarea Apelului de propuneri de proiecte, în bază căruia va fi elaborat POR 2016-2018, după care va fi elaborat, aprobat și pus în aplicare DUP 2016-2018. Întrucât POR pentru RD Centru este conceput ca un document amplu pentru dezvoltare la nivel regional, necesitățile de finanțare ale priorităților identificate vor fi satisfăcute prin cumularea resurselor financiare necesare disponibile - FNDR, alte fonduri naționale, fonduri externe, contribuții locale, inclusiv investiții private).

În etapa a doua urmează a fi puse în aplicare măsurile și activitățile țin de implementarea noii paradigme a dezvoltării regionale. Va fi anunțat un nou Apel de propuneri de proiecte pentru elaborarea POR 2019-2020 și, respectiv DUP 2019-2020. Propunerile de proiecte se vor încadra în măsurile și activitățile propuse pe prioritățile și măsurile din SDR .

5.2 Monitorizare și evaluare

Monitorizarea și evaluarea vor viza implementarea SDR Centru 2016-2020, implementarea și impactul asupra dezvoltării regiunii a proiectelor investiționale, inclusiv a proiectelor locale/comunitare.

ADR Centru va raporta către CRD Centru și MDRC despre proiectele finanțate din FNDR și din alte surse. Rapoartele trimestriale vor conține informații despre implementarea proiectelor. Rapoartele anuale prezentate CRD vor indica progresul în vederea implementării strategiei regionale prin prisma POR. Un raport anual cu privire la implementarea POR va fi întocmit de către ADR la sfârșitul fiecărui an fiscal. Pentru asigurarea participării publicului în procesul decizional și pentru transparență, ADR Centru va plasa pe pagina web programe, planuri și rapoarte anuale de activitate.

POR conține indicatori calitativi și cantitativi. Indicatorii calitativi, care în mare măsură sunt indicatori de proces (i.e. indică dacă o acțiune a fost sau nu realizată), vor fi monitorizați de către ADR. Indicatorii cantitativi, care înregistrează progresul în implementarea POR, vor fi elaborați pe baza informației despre proiectele colectate de către ADR.

Adițional la raportarea obișnuită referitor la progres, pentru fiecare proiect se va prezenta un raport detaliat cu privire la finalizarea proiectului, care va estima rezultate specifice și indicatorii de impact și va identifica impactul proiectului pe termen lung odată cu finalizarea implementării acestuia.

Studiile de evaluare se vor efectua pentru proiectele mai mari care pot include o serie de metodologii corespunzătoare, inclusiv sondaje participative ale beneficiarilor în baza valorii rezultatelor proiectului. Pentru un număr de proiecte mari, în special unde beneficiile sunt așteptate să fie de lungă durată și pe scară largă, ADRva organiza evaluări la perioade necesare/stabilite după completarea proiectului. Fondurile pentru efectuarea acestor evaluări vor fi incluse în bugetul proiectului.

Prezentarea rapoartelor privind realizarea SDR este o parte a sistemului general de monitorizare și de evaluare, care include SNDR și SND. Sistemul de monitorizare și de evaluare va fi elaborat într-un mod care este corelat cu raportarea Guvernului despre implementarea SDN. Odată cu perfecționarea sistemului de monitorizare și evaluare se vor modifica și elementele acestuia.

Un rol important în procesul de monitorizare îl va juca sistemul de monitorizare bazat pe rezultate, sistem elaborat și testat în cadrul proiectului ”Modernizarea serviciilor publice locale în Moldova”, implementat de către GIZ Moldova

5.3 Surse de finanțare existente

Necesitățile de finanțare a proiectelor de dezvoltare sunt enorme, iar resursele publice disponibile pentru implementarea unor astfel de proiecte sunt limitate. SDR prevede priorități cu impact maxim asupra dezvoltării socio-economice a regiunii. Totuși, măsurile incluse în Strategie pot fi implementate în funcție de volumul de resurse și de capacitatea de valorificare a fondurilor disponibile nu doar din fondul național, dar și prin atragerea fondurilor externe. În acest context, necesitățile de finanțare a priorităților și sursele de finanțare preconizate pot fi calculate odată cu identificarea proiectelor specifice și vor fi incluse în POR.

Fondul Național pentru Dezvoltare Regională (FNDR). Conform Legii privind dezvoltarea regională în Republica Moldova, principala sursă de finanțare a programelor și proiectelor orientate spre atingerea obiectivelor de dezvoltare regională este FNDR. Fondul se formează din alocațiile anuale de la bugetul de stat, ca poziție distinctă pentru politica de dezvoltare regională, precum și din alte surse, în special din surse oferite de partenerii externi. Quantumul FNDR reprezintă 1% din veniturile bugetului de stat, aprobat prin legea bugetului de stat pentru anul respectiv. În Fond pot fi atrase și alte mijloace financiare din sectorul public și cel privat la nivel local, regional, național și internațional, precum și mijloacele oferite prin programele de asistență ale UE.

FNDR prevede mijloace pentru toate regiunile de dezvoltare. Conform Legii, repartizarea mijloacelor fondurilor pe regiuni se va baza pe principiul alocării prioritare zonelor defavorizate din regiunile de dezvoltare. În același timp, alocarea resurselor va depinde de conformitatea și calitatea proiectelor prezentate.

Tabel 2. Quantumul resurselor financiare pentru proiecte de dezvoltare regională, 2011-2015 (mii lei)

	2011	2012	2013	2014	2015
FNDR	36.239	59.804	51.344	81.035	37.453
GIZ	799	41.805	24.930	1.233	1.311

Sursa: MDRC, MF

Alte surse publice

Pentru finanțarea priorităților prevăzute de SDR pot fi orientate și alte surse publice disponibile. Luând în considerație faptul că sursele proprii ale raioanelor acoperă doar pînă la 50% din

necesitățile de bază ale raioanelor, bugetele acestora nu pot servi drept o sursă semnificativă de finanțare a proiectelor de dezvoltare regională.

Cu toate acestea, transferurile cu destinație specială de la bugetul de stat, care reprezintă aproximativ 15% din totalul transferurilor și sunt de obicei orientate spre realizarea unor proiecte de construcții/investiții capitale, ar putea fi orientate spre complementarea finanțării pentru proiecte de dezvoltare regională. În condițiile în care alocările acestor transferuri în anii precedenți au fost mai puțin transparente, iar prioritățile locale au fost deseori precedate de proiecte identificate la nivel central, realizarea coordonării eficiente și orientarea resurselor spre proiectele de dezvoltare regională presupune acceptarea unui anumit grad de descentralizare financiară de către autoritățile centrale.

Autoritățile regionale și locale vor întreprinde eforturi pentru mobilizarea altor surse, inclusiv private, pentru finanțarea priorităților de dezvoltare regională.

O soluție pentru atragerea investițiilor în infrastructură și protecția mediului este aplicarea proiectelor la Fondurile sectoriale naționale: Fondul Rutier, Fondul Ecologic, Fondul pentru Eficiență Energetică, Fondul de atragere a investițiilor și promovare a exporturilor etc.,

Adițional, autoritățile publice locale pot orienta surse din bugetele locale spre cofinanțarea unor proiecte, în special în cadrul programelor de asistență externă unde o asemenea cofinanțare este obligatorie, sau spre susținerea pregătirii unor proiecte prioritare (efectuarea studiilor inițiale, angajarea unor consultanți, etc.)

Asistența externă

O sursă importantă de finanțare a proiectelor de dezvoltare regională poate fi asistența acordată de donatori externi, atât prin programele de cooperare cu Guvernul Republicii Moldova, cât și prin programe disponibile autorităților regionale și locale. Mobilizarea resurselor adiționale direct în FNDR va depinde de eficacitatea și eficiența implementării politicii de dezvoltare și calitatea proiectelor de dezvoltare regională identificate.

Multe din programele și proiectele de asistență externă, implementate în colaborare cu Guvernul Republicii Moldova și autoritățile centrale, au o dimensiune spațială regională sau locală. Proiecte orientate spre reabilitarea infrastructurii sociale, sistemelor de apă și canalizare, drumurilor, etc. sunt implementate în multe localități și raioane. Odată ce Agenția de Dezvoltare Regională este funcțională, acestea vor juca un rol important în efectuarea mapping-ului (cartografiei) proiectelor de asistență externă și identificarea sectoarelor și localităților în care vor fi îndreptate fondurile externe pe viitor, conform priorităților prevăzute în Strategia de Dezvoltare Regională.

Autoritățile regionale pot, de asemenea, accesa în mod direct fonduri din programele de cooperare transfrontalieră și transnațională care actualmente sunt operaționale și pentru Republica Moldova:

- Programul de Cooperare teritorială Republica Moldova – Ucraina, finanțat în cadrul Parteneriatului Estic;
- Programe și proiecte de asistență pentru dezvoltare oferită de MAE al României altor state în anul 2016;
- Programul Transnațional Dunărea 2014-2020, programul Dunărea este finanțat din Fondul European de Dezvoltare Regională (202.095.405 euro) și Instrumentul de Pre-Aderare (19.829.192 euro) pentru perioada financiară 2014 – 2020.

Posibilitățile și modalitatea de accesare a fondurilor din aceste Programe sînt expuse detaliat în documentele respective (ghiduri, instrucțiuni, formulare de cereri de finanțare) care pot fi accesate de pe paginile web ale Programelor.

PLAN DE ACȚIUNI de implementare a Strategiei de dezvoltare regională Centru pentru anii 2016-2020

Măsuri	Acțiuni	Surse de finanțare	Termen de realizare	Instituții responsabile	Parteneri	Indicatori de progres
Obiectivul specific 1. Îmbunătățirea accesului la servicii și utilități publice de calitate						
1.1 Reabilitarea rețelei de drumuri locale și regionale	Asistență și suport la elaborarea propunerilor de proiecte în domeniul infrastructurii de transport;	FNDR, FR Donatori externi, APL	2016	ADR, APL	MDRC ASD	Nr. proiecte elaborate
	Implementarea proiectelor de reabilitare a rețelei de drumuri locale și regionale;		2020	ADR, APL	MDRC ASD	Nr. proiecte implementate; Drumuri reabilitate (km)
	Monitorizarea implementării proiectelor;		2020	ADR	APL, MDRC	Nr. proiecte monitorizate/ rapoarte de monitorizare elaborate
	Actualizarea PRS Drumuri Locale și Regionale.		2018, 2020	ADR, CRD	APL, , MDRC	Document actualizat
1.2 Îmbunătățirea serviciilor de alimentare cu apă și canalizare	Asistență și suport la elaborarea propunerilor de proiecte în acest domeniu;	FNDR, FEN Donatori externi,	2016, 2018	ADR, APL	MDRC, MM	Nr. proiecte elaborate
	Implementarea proiectelor de		2020	APL, ADR	MDRC, MM	Nr. proiecte

	alimentare cu apă și canalizare;	APL				implementate; Gospodării conectate la rețele de aprovizionare cu apă și canalizare (%); Nr. de CIC create
	Monitorizarea implementării proiectelor;		2020	ADR	APL, MDRC	Nr. proiecte monitorizate/ rapoarte de monitorizare elaborate
	Suport privind elaborarea capitolului referitor la AAC în cadrul Strategiilor de Dezvoltare Socio-Economică (SDSE) a raioanelor;		2017	ADR, APL	ADR	Nr. documente revizuite
	Revizuirea și actualizarea PRS AAC.		2018, 2020	ADR	APL, CRD, MDRC, MM	Document actualizat
1.3.Dezvoltarea sistemelor integrate de management al deșeurilor solide la nivel regional	Informarea și sensibilizarea publicului privind gestionarea integrată a deșeurilor solide;	FNDR, FEN Donatori externi, APL	2020	ADR, APL	MDRC, MM	Nr. campanii de informare și sensibilizare organizate
	Asistență și suport la elaborarea propunerilor de		2020	ADR, APL	MDRC, MM	Nr.proiecte elaborate

	proiecte în domeniul MDS;					
	Implementarea proiectelor în domeniul MDS;		2020	APL, ADR	MDRC, MM	Nr. proiecte implementate; Nr. depozite deșeuri neconforme închise; Nr. de CIC create
	Monitorizarea implementării proiectelor în domeniul respectiv;		2020	ADR, APL	MDRC, MM	Nr. proiecte monitorizate/ rapoarte de monitorizare elaborate
	Suport privind elaborarea capitolului referitor la MDS în cadrul Strategiilor de Dezvoltare Socio-Economică (SDSE) a raioanelor;		2017	ADR, APL	ADR	Nr. documente revizuite
	Revizuirea și actualizarea PRS MDS.		2018, 2020	ADR	MDRC, MM	Document actualizat
1.4 Creșterea eficienței energetice a clădirilor și serviciilor publice	Asistență și suport la elaborarea propunerilor de proiecte de eficiență energetică;	FNDR, FEE, Donatori externi,	2020	ADR, APL	MDRC, AEE	Nr. proiecte elaborate

	Implementarea proiectelor de eficiență energetică	APL	2020	APL, ADR	MDRC, AEE	Nr. proiecte implementate; Nr. cladiri cu eficiență energetică ridicată
	Monitorizarea impementării proiectelor;		2020	ADR, APL	MDRC	Nr. proiecte monitorizate/ rapoarte de monitorizare elaborate
	Revizuirea și actualizarea PRS EE.		2018, 2020	ADR	APL, MDRC, AEE	Document actualizat
Obiectivul specific 2. Valorificarea potențialului economic și creșterea competitivității regionale						
2.1 Sprijinirea dezvoltării urbane durabile	Dezvoltarea capacităților orașelor privind planificarea urbană integrată;	Bugetul de Stat, Donatori externi, APL	2018	ADR, APL	ADR, MDRC	Nr. strategii/ planuri urbane integrate elaborate; Nr. concepte de proiecte elaborate
	Sprijinirea acțiunilor inovative în dezvoltarea orașelor.		2020	ADR, APL	ADR, MDRC	Nr. proiecte implementate
2.2 Dezvoltarea economiei regionale	Elaborarea Programului Regional Sectorial în domeniul dezvoltării	Bugetul de Stat, Donatori	2017	ADR, CRD, APL	MDRC, ME, ODIMM, CCI	1 PRS elaborat

bazate pe inovare	economice;	externi				
	Încurajarea participării IMM-urilor la diverse rețele de cooperare economică;		2020	APL, ODIMM, CCI, ADR	ADR, ME	Nr. proiecte de cooperare; Nr. companii implicate în rețele
	Srijinirea activităților de inovare ale IMM-urilor.		2020	APL, ODIMM, CCI, ADR	ADR, ME	Nr. întreprinderilor care beneficiază de suport
2.3 Extinderea și diversificarea infrastructurii de suport a afacerilor și serviciilor	Asistență în diversificarea serviciilor oferite de structurile teritoriale de suport a afacerilor;	FNDR, Donatori externi, APL	2018	APL, ODIMM, CCI, ADR	ADR, ME	Nr. de servicii inițiate
	Susținerea creării, dezvoltării și funcționării parcurilor industriale, zonelor economice libere, incubatoarelor de afaceri etc;		2020	APL, ODIMM, CCI, ADR	ADR, ME	Nr. de proiecte implementate
	Suport în elaborarea și implementarea programelor de instruire economică și antreprenorială		2020	ME, Instituții de învățământ, ADR	APL, ODIMM, ADR	Nr. unități de învățământ modernizate/ dotate; Nr. programe de instruire sprijinite; Nr. parteneriate

						încheiate
2.4 Dezvoltarea potențialului turistic al regiunii	Elaborarea Programului Regional Sectorial de dezvoltare a turismului în RD Centru;	FNDR, Donatori externi, APL	2017	ADR, CRD, APL	MDRC, ATM, MC	PRS elaborat
	Promovarea potențialului turistic al regiunii și sporirea vizibilității turistice;		2020	ADR, APL, Agenții de turism	ATM, MC	Nr. evenimente de promovare organizate; Puncte de informare și promovare turistică create;
	Reabilitarea și conservarea patrimoniului cultural și natural.		2020	ADR, APL	MDRC, ATM, MC	Nr. de obiective de patrimoniu cultural și natural restaurate/ conservate și incluse în circuite turistice
Obiectivul specific 3. Consolidarea unei bune guvernante regionale						
3.1 Consolidarea capacităților actorilor	Consolidarea capacităților actorilor locali și regionali în	Bugetul de Stat,	2018	ADR, CRD,	Asociații	Nr. documente elaborate;

locali și regionali responsabili de dezvoltarea regională	elaborarea de politici și managementul proiectelor de dezvoltare regională;	Donatori externi		ADR, APL	obștești	Nr. evenimente de instruire organizate; Creșterea gradului de cunoaștere a cetățenilor (%)
	Dezvoltarea de noi mecanisme participative în procesul de dezvoltare regională.		2020	ADR, CRD, APL	Asociații obștești	Nr. evenimente/ acțiuni participative organizate
3.2 Promovarea potențialului de dezvoltare a RD Centru	Dezvoltarea rețelelor de informare și comunicare privind cooperarea interregională, transfrontalieră și transnațională;	Donatori externi, APL	2018	APL, ADR	APL, ADR, Asociații obștești din țările UE și Parteneriatului Estic	Nr. structuri partenariale create; Nr. proiecte implementate
	Organizarea evenimentelor de promovare a regiunii (conferințe, forum, expoziții, festivaluri)		2020	ADR, APL	Asociații obștești, APL, ADR din țările UE și Parteneriatului Estic	Nr. evenimente de promovare organizate
3.3 Perfecționarea sistemului de planificare și programare	Implementarea eficientă și transparentă a strategiei și planurilor operaționale regionale;	Bugetul de Stat, Donatori	2020	ADR, CRD	APL, Asociații obștești etc.	Nr. de evenimente de informare și comunicare organizate

	Elaborarea de analize și studii în domeniul dezvoltării regionale	externi	2020	ADR	AȘM, Universități, Asociații profesioniste	Nr. studii și analize elaborate
	Îmbunătățirea sistemului de monitorizare și evaluare		2017	ADR, CRD	MDRC	Nr. metodologii de monitorizare și evaluare elaborate